

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Třída jako sociální skupina

Vypracovala: Jitka Tröstlová DiS.

Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce fakultou, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Petřicích dne 27. dubna 2016

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Olze Vaněčkové za odborné konzultace, cenné rady a vstřícný přístup při zpracování této práce.

Dále děkuji celé základní škole, za poskytnutí potřebných informací a času.

Velký dík patří také mé široké rodině, zvláště manželovi, dceři, rodičům a prarodičům za podporu a poskytnutí prostoru ke studiu.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá školní třídou jako sociální skupinou. Jsou zde zjišťovány vztahy mezi žáky ve třídě, a jak se tyto vztahy vyvinou v průběhu šesti měsíců školního roku. Práce je také zaměřena na roli učitele v utváření a ovlivňování neformální struktury třídy. Pro toto šetření byla vybrána třída jedné malotřídní školy, kterou navštěvují žáci pěti ročníků základní školy. Ke zjištění potřebných informací od žáků a učitelů byly použity rozhovory a dotazníky. Ze získaných dat bylo zjištěno, že děti do této školy chodí rády a převažují mezi nimi kladné vztahy. Na začátku školního roku měli ve škole problém se začleněním do kolektivu nově příchozích žáků hlavně z 1. ročníku, ale tím jak se děti poznaly a učitelé se snaží, aby děti spolu dobře vycházely, se tyto žáci se třídou více sžili. Pro socializaci dětí a jejich výchovně vzdělávací proces je organizace malotřídní školy výhodná, ale náročná pro vyučujícího, který musí při vyučovací hodině zaměstnat všechny žáky z různých ročníků.

Abstract

The bachelor thesis concerns school class as a social group. Relationships between children and their development during six months of the school year are reflected in the work. The thesis is also focused on teacher's role in the development and influencing of the informal structure of the class. One class of a small school was chosen for the research. There are pupils of five classes at this elementary school. Questionnaires and interviews were used for getting the particular information. The research shows that children are keen on attending the school and there are mainly positive relationships at school. At the beginning of the school year, there was a problem with integrating of new children (first year children) into the collective. However, as children came to know the others and the teachers made their best to have good relationships at school, the situation has improved. The organisation of small school is advantageous for educational process, but it is demanding for teachers, who have to keep the attention of all children from various classes.

Klíčová slova

malá sociální skupina, vztahy mezi žáky, malotřídní škola, utváření skupiny, klima školní třídy, ovlivňování třídy učitelem

Keywords

small social group, relationships between pupils, small school, group forming, school class climate, teacher's influence on the class

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Malá sociální skupina	3
2.1	Dělení malých sociálních skupin.....	3
2.2	Funkce malých sociálních skupin	5
2.3	Struktura malé sociální skupiny	5
2.3.1	Sociální pozice	6
2.3.2	Sociální role	6
2.4	Vývoj skupiny	7
2.5	Skupinové normy a sankce.....	9
2.6	Skupinový konformismus	10
2.7	Dynamika skupiny.....	11
2.7.1	Skupinová koheze	12
2.7.2	Komunikace ve skupině	12
2.7.3	Sociální kontrola	14
2.7.4	Skupinová kultura	14
3	Specifika školní třídy jako sociální skupiny	15
3.1	Faktory ovlivňující třídu.....	16
3.2	Školní třída v mladším školním věku.....	16
3.3	Role žáka a spolužáka	17
3.3.1	Role žáka.....	17
3.3.2	Role spolužáka	18
3.4	Role učitele.....	18
3.5	Klima školní třídy.....	19
3.5.1	Ovlivňování klimatu školní třídy	20
4	Malotřídní školy v ČR	21
4.1	Postavení a působení malotřídní ZŠ na venkově	22
5	Shrnutí teoretické části.....	24
6	Praktická část	26
6.1	Cíl šetření	26
6.2	Výzkumné otázky.....	26
6.3	Použité výzkumné metody	26

6.3.1	Případová studie.....	26
6.3.2	Dotazník B4	27
6.3.3	Dotazník Naše třída.....	27
6.3.4	Dotazník pro pedagogy	28
6.4	Výzkumný soubor	28
6.4.1	Charakteristika školy	28
6.4.2	Charakteristika žáků školy.....	30
6.5	Postup šetření	34
6.5.1	Sběr dat	35
6.5.2	Zpracování dat	36
6.5.3	Dotazník B4 – výsledky z prvního šetření.....	39
6.5.4	Dotazník B4 – výsledky druhého šetření	42
6.5.5	Porovnání výsledků z dotazníku B4 z obou šetření.....	45
6.5.6	Naše třída – výsledky z prvního šetření.....	46
6.5.7	Naše třída – výsledky z druhého šetření a porovnání z předchozím.....	47
6.5.8	Shrnutí dat z dotazníků od učitelů	48
6.6	Shrnutí výsledků.....	49
7	Závěr	51
8	Seznam použité literatury	53
9	Seznam příloh	54
10	Přílohy.....	55

1 Úvod

Téma této bakalářské práce je Třída jako sociální skupina. Člověk je společenský tvor a skupinu potřebuje pro svůj správný vývoj. Malá sociální skupina (hlavně rodina a školní třída) je velmi důležitá zejména na utváření osobnosti dětí a jejich rozvoj, proto by měly být děti ve třídě spokojené. To je právě důvod volby tohoto tématu. Zajímalo mě, jak funguje třída jako malá sociální skupina, jak se utvářejí a mění vztahy mezi dětmi a spokojenost dětí ve škole.

Cílem práce bude zjistit a popsat utváření a rozvíjení vztahů mezi dětmi ve třídě, která je věkově heterogenní. Práce bude také sledovat, jak probíhá začleňování nově příchozích žáků do kolektivu. Zaměří se i na roli učitele v tomto procesu a jeho možnosti ovlivňování skupiny.

Teoretická část se bude věnovat vysvětlení základních poznatků o malých sociálních skupinách, jejich utváření, struktuře a dynamice. Zaměří se také na fungování školní třídy jako specifického typu skupiny, na klima školní třídy a na roli žáka a spolužáka. Tato část se zmíní i o roli učitele ve školní třídě. Dále zde budou popsány specifika malotřídní školy.

Praktickou část bude tvořit případová studie o jedné malotřídní škole, zaměřená spíše kvalitativně. V rámci případové studie budou použity jako výzkumné metody dotazníky a rozhovory. Ke zjištění potřebných informací od žáků budou použity dvě hlavní metody a to dotazník B4 a dotazník Naše třída, ve kterém jsou jednotlivé výroky zjednodušeny pro pochopení i nejmladšími žáky. Pomocí dotazníku B4 budou zjištěny vztahy mezi dětmi a jaké vlastnosti připisují žáci svým spolužákům. Tento dotazník ukáže i spokojenost dětí ve třídě. Dotazník Naše třída se zaměří na klima školní třídy ze šesti hledisek. Dále budou zjišťovány informace od pedagogů z této školy pomocí rozhovorů a dotazníku vlastní konstrukce s otevřenými otázkami. Pomocí těchto metod budou sledovány vztahy mezi jednotlivými žáky 1. až 5. ročníku, utváření sociální skupiny a její

neformální struktury v průběhu šesti měsíců od září do března ve školním roce 2015/2016. Můžeme zde také sledovat sourozence různého věku v jedné třídě, s čímž se v úplně organizovaných školách nesetkáme. Šetření by mělo dále ukázat, zda spolu více kamarádí děti ze stejného ročníku nebo u žáků není pro vznik přátelství věk rozhodující. Dále praktická část popíše malotřídní školu a její žáky, průběh sběru dat a jejich zpracování.

2 Malá sociální skupina

Člověk je skupinový tvor a tudíž nemůže žít bez styku s druhými lidmi. Velká většina jedinců potřebuje kolem sebe blízké (životního partnera, přátele, spolupracovníky), ale také úředníky, lékaře a další osoby, se kterými bývá denně nebo často v kontaktu.

Malá sociální skupina je tvořena lidmi, kteří se navzájem znají, jsou v přímé interakci a vzájemně spolu komunikují tváří v tvář. Osoby v malých skupinách jsou integrovány formálně nebo neformálně nějakým společným cílem a řídí se skupinovými normami a hodnotami, které regulují jejich vzájemné vystupování. Nejmenší malou sociální skupinou je dyáda neboli dvojice. (Nakonečný, 2009)

Jedinec očekává od skupiny pocit bezpečí, sociální usnadnění a sociální podporu. Vyhledává ji hlavně, aby dosáhl naplnění svých individuálních cílů, ne proto, aby se zařadil do houfu. To ovšem platí jen teoreticky – v normálním lidském životě si člověk vybírá skupinu pouze výjimečně. Do skupinového života spíše spontánně vrůstá. Jedinec si nevybírá rodinu, která ho zásadně ovlivňuje a nejvíce na ní záleží, jestli bude její člen později spojovat skupinový život s bezpečím či nikoli. Nevybírá si ani výchovnou skupinu v mateřské škole, ani třídu ve škole a ani pracovní skupinu. Však základní očekávání člověka od skupiny se tím nemění. (Řezáč, 1998)

2.1 Dělení malých sociálních skupin

U malých sociálních skupin existují různé klasifikace. V první řadě rozlišujeme skupiny primární a sekundární. Primární skupiny mají zásadní intenzivní a komplexní vliv na utváření sociální povahy a ideálů jedince. Hlavním znakem primární skupiny se považuje intimní kontakt tváří v tvář a kooperace. Dalšími znaky jsou: malý počet členů, relativní stálost vztahů, vzájemná sympatie členů a relativní intimita mezi účastníky. Prototypem primární skupiny je rodina.

Druhotnost sekundární (tedy druhotné) skupiny je dána časově, tzn., že jde nejčastěji o skupiny následující v čase za primární skupinou a druhotností se také vyjadřuje její

význam v socializaci. V sekundárních skupinách jsou vztahy většinou zprostředkované a spíše doplňují působení primárních skupin. Tyto skupiny působí na člověka více selektivně. Sekundární skupiny hlavně rozvíjejí určité dovednosti, či uspokojují určité specifické potřeby jedince např. zájmové skupiny.

Další klasifikací malých sociálních skupin je dělení na formální a neformální skupiny. Neformální skupiny vznikají spontánně, na základě vzájemného osobního výběru jedinců. Spouštěcím mechanismem pro utváření neformální skupiny bývá vzájemná sympatie, náklonnost nebo klima, které vznikají při společných aktivitách. Existence této skupiny je dána zevnitř. Cíle, normy a strukturu si skupina utváří sama. Převládají zde meziosobní vztahy, které jsou rozhodující pro život skupiny a usměrňování jejího vývoje. Hierarchie pozic ve skupině odpovídá meziosobním vztahům, tzn., že vůdce je fakticky uznáván většinou členů.

Formální skupiny vznikají naopak zvnějšku administrativní cestou. Jsou vytvářeny za nějakým určitým účelem např. školní třída, pracovní tým, vojenská jednotka atd. Od formální skupiny se hlavně očekává naplnění účelu. Výběr členů formální skupiny bývá podřízen určitým kritériím, která souvisejí s účelem skupiny. Členové skupiny se většinou poznávají, až když je taková skupina vytvořena. Ve formálních skupinách rozložení pozic (funkcí) nemusí odpovídat struktuře meziosobních vztahů, protože rozložení funkcí nebývá závislé na vztazích mezi členy, ale na jejich kompetencích. Tuto formální strukturu stanovuje ten, kdo skupinu vytvořil a řídí např. majitel firmy. Na základě meziosobních vztahů se ve formální skupině vytváří i neformální struktura. (Řezáč, 1998)

Dále se malé skupiny dělí na členské a pozitivně či negativně referenční skupiny. Členská skupina je taková, do které jedinec fakticky patří, je jejím členem. Do pozitivně referenční skupiny jedinec přísluší rád nebo by chtěl příslušet např. studenti prestižní školy. Do negativně referenční skupiny naopak jedinec přísluší nerad nebo by k ní příslušet nechtěl např. skupina vězňů. (Nakonečný, 2009)

2.2 Funkce malých sociálních skupin

Skupinová příslušnost člověka je životní nutností a doprovází ho po celý život a člověk celý život chce být členem nějaké skupiny. Nejprve je to rodina, kde probíhá prvotní socializace, později se stává členem školní třídy, zájmové a pracovní skupiny, zakládá manželství a vlastní rodinu. Tato celoživotní příslušnost je zdrojem sociálních vazeb, zkušeností a sociálních vlivů. Chce-li jedinec ve skupinách obstát, a to nějak musí, protože tvoří jeho životní zázemí, musí se přizpůsobit standardům, které se v životě skupiny uplatňují, nebo nevyhovující skupinu opustit a najít si jinou.

Základních funkcí malých skupin je několik. Malé skupiny člověku umožňují uspokojování sociálních potřeb a poskytují mu srovnávací rámec pro jeho postoje a jednání. Dále malé skupiny utvářejí pojetí jedince o sociální realitě a jeho sociálních rolích. Jde o tzv. normativní a srovnávací funkci, respektive afektivní a instrumentální funkci malé skupiny. Skupina tedy poskytuje jedinci referenční rámec pro jeho hodnocení tím, že mu umožňuje internalizaci norem a standardů pro tato hodnocení, v takové míře, v jaké je pro něj skupina přitažlivá. Přitažlivost skupiny pro jedince je přímo úměrná míře uspokojení jeho potřeb. Uspokojuje-li potřeby v dostatečné míře, stává se taková skupina zdrojem odměn, čímž se zvětšuje fixace jedince na skupinu. (Nakonečný, 2009)

2.3 Struktura malé sociální skupiny

Produktem skupinového života je systém pozic a rolí. Ten je přirozeným produktem interakcí mezi členy skupiny a jejich individuálních psychických zvláštností, které jsou do interakcí vnášeny. Také ve formálních skupinách se spontánně vytváří systém neformálních norem, pozic, rolí a statusů. Podstatou malé sociální skupiny může být dyáda, ke které se přidávají další lidé, ale může to být i silný jedinec, který kolem sebe shromažďuje a přitahuje další osoby. (Nakonečný, 2009)

Struktura skupiny je rozložení, uspořádání pozic jednotlivých jejích členů a skladba vzájemných vztahů mezi nimi. Rozložení pozic vypovídá o rozdělení vlivu ve skupině, o hodnocení a posuzování jednotlivce a o tom jak je jedinec přijímán. Vyjadřuje, jaký vztah k jedinci mají ostatní členové skupiny a jak vnímají jeho přínos skupinovému

životu. Místo, které jedinec ve struktuře pozic zaujímá, označuje také stupeň jeho integrace do skupinových vztahů. (Řezáč, 1998)

2.3.1 Sociální pozice

Termín pozice označuje místo, jaké jedinec zaujímá ve skupině. Určuje jeho postavení ve vztahu k ostatním členům skupiny ve smyslu přiřazenosti, nadřazenosti a podřazenosti. Jedinec získává své místo v hierarchii pozic, podle toho, jak se projevuje a plní svoji sociální roli. Pozice jedince je určována mírou jeho sociální přitažlivosti, mírou prestiže, způsobem prosazování se při začleňování do skupiny a seberealizací a podílem jedince na dosahování skupinových cílů. Druhou stránku pojmu pozice vyjadřuje pojem sociální role. (Řezáč, 1998)

2.3.2 Sociální role

Sociální role je soubor specifického, skupinou očekávaného chování, určeného zvláštními normami a souvisejícího se specifickými úkoly jedince. Role je současně také souborem věcně interpersonálních vztahů jedince k ostatním členům skupiny, který vyplývá z úkolů daných rolí ve skupině. Sociální role se ve skupině utváří pro splnění určitých úkolů, které jsou výrazně diferencované, obzvláště ve formálních skupinách. Do určité míry role závisí i na osobnosti jedince – na jeho dříve získaných a upevněných dispozicích. Také ve skupině je třeba odlišit očekávanou, předepsanou a realizovanou roli (stejně jako v divadle autorem napsanou a hercem hranou roli). V realizaci sociální role se velmi výrazně projevují individuální osobnostní rozdíly. Například přes společné rysy role žáka se konkrétní žáci od sebe liší. (Hrabal, 2003)

Rozlišují se následující role:

Alfa je neformální vůdce skupiny. Obvykle bývá nejaktivnějším členem skupiny, který ostatním imponuje a většinou členů skupiny je akceptovaný.

Beta, tzv. expert má specifické předpoklady pro navrhování nebo alespoň rozvíjení různých variant řešení, která jsou prezentována vůdcem skupiny.

Gama je většina členů skupiny. Jsou spíše pasivní a přizpůsobiví. Podléhají vůdci nebo se s ním identifikují.

Omega je outsider skupiny. Fyzicky je jejím členem, ale je psychologicky izolován a velkou většinou neoblíben.

P role nebo také „obětní beránek“ obvykle bývá symbolickým představitelem nepřátelské skupiny. (Řezáč, 1998)

S určením role je spojen status. **Sociální status** vyžaduje kulturně specifické společenské charakteristiky jedince, jako je jeho pozice či funkce, ale také jeho pohlaví, věk, fyzická zdatnost a hlavně jeho společensko-ekonomické postavení.

V sociální skupině existují různé druhy sociálního statusu definovaného sociometrickými parametry, tj. metodou měření vztahů v malých skupinách, kterou se zjišťují vzájemné výběry a odmítnutí. Jsou to následující pozice:

Hvězda má maximální hodnotu smíšeného sociometrického statusu. Je to jedinec s nejvyšším součtem všech obdržných voleb pozitivních i negativních.

Outsider je jedinec, který hodně volí, ale sám je volen málo a spíše odmítán. Má velký počet negativních voleb.

Antihvězda (černá ovce) je zavržený jedinec s největším počtem negativních voleb. Tato osoba má minimální smíšený sociometrický status.

Izolát je osoba, která nevolí a ani není volena. Žije izolovaně na periferii skupiny a nezajímá se o ni. Skupina ho ignoruje.

Jedinec s ambivalentním statusem má komplikovanou pozici, která je dána komplikovanou osobností. Získává velký počet pozitivních i negativních voleb, avšak jeho smíšený sociometrický status se blíží či rovná nule.

Šedá eminence je osoba v pozadí, která je pozitivně volena vůdcem skupiny (hvězdou) a lídra sama kladně hodnotí. Jinak je tento jedinec izolovaný a nenápadný, ale prostřednictvím hvězdy ovlivňuje život skupiny. (Nakonečný, 2009)

2.4 Vývoj skupiny

Každá sociální skupina prochází od svého vzniku jistými změnami. Z teorií a modelů, které se vývojovými fázemi skupiny zabývají, se nejvíce využívá koncepce podle B. W. Tuckmana nebo její modifikace.

Tuckmanovo pojetí vychází z identifikace vývojových trendů ve dvou základních sférách činnosti členů skupiny a její existence. Jedná se o *sociálně emocionální sféru*, jenž zahrnuje chování členů skupiny mezi sebou a jejich vzájemné vztahy. Z interpersonálního hlediska je to struktura skupiny. Druhá sféra zahrnuje *úlohově orientovanou činnost*, ve které jde o obsah interakce ve vztahu k řešení společných úkolů. Tyto obě sféry jsou chápány jako neoddelitelné aspekty ve fungování skupiny. Z interpersonálního hlediska (sociálně emocionální sféry) prochází struktura skupiny podle Tuckmana těmito vývojovými fázemi: testování a závislost, vnitroskupinový konflikt, vývoj skupinové soudržnosti, funkční role vztahů.

V úlohově orientované činnosti popsal Tuckman tyto vývojové fáze: orientace a testování, emocionální reakce na požadavky úlohy, otevřená diskuze a objevy řešení. Všechny tyto popsané fáze v obou sférách probíhají paralelně a ve vzájemné závislosti. Tvoří tak dvě stránky vývojových změn, jenž mají charakter čtyř vývojových fází, které byly později rozšířeny o další. Toto rozšíření akceptuje výzkumné zjištění a návrhy dalších autorů. Tuckman je souhrnně pojmenoval a charakterizoval:

1. **Formování** – v první etapě se lidé seznamují spolu navzájem i s úkoly skupiny. U členů převládá úzkost a nejistota ze spolupatříčnosti ke skupině. Formování charakterizuje závislost a orientace.
2. **Bouření** – v této fázi se členové skupiny snaží prosadit a chtějí, aby skupina uspokojovala jejich osobní potřeby. Ve skupině vznikají konflikty a dochází k nepřátelskému chování mezi členy s různými potřebami. Typickým znakem fáze bouření je konflikt a emocionalita.
3. **Normování** – ve třetím stádiu se všichni snaží překonat konflikty, nejčastěji dohodnutím jasnějších pravidel skupinového chování. Skupina vytváří společné postoje, hodnoty, rolová očekávání a způsoby konání. Toto stádium charakterizuje soudržnost a výměna informací.
4. **Optimální výkon** – toto čtvrté období charakterizuje rolové chování členů a produktivní řešení problémů, vykonávání skupinových úkolů. Členové skupiny spolupracují na dosahování společných cílů. Chování členů je ve prospěch celku a vztahy jsou stabilizované.
5. **Ukončení** – pátá fáze je fází rozchodu. Jednotliví členové se uvolňují ze sociálně emocionálních vazeb a z aktivit, které jsou zaměřené na plnění úloh skupiny.

Tuckmanovo pojetí je ucelený a zobecněný popis vývoje malých sociální skupin. Tato koncepce předpokládá, že jednotlivé fáze budou za sebou následovat v popsaném pořadí. Vývoj skupiny může mít nejen progresivní charakter, ale i regresivní, to znamená, že pro

dosažení vyšší fáze je nutné absolvovat předcházející. Za určitých okolností se může vývoj vrátit zpět, ovšem v popsaném pořadí a vždy pouze do nejbližší nižší fáze. (Výrost, Slaměník, 2008)

2.5 Skupinové normy a sankce

Skupinové normy jsou důležitým fenoménem utváření a fungování malých sociálních skupin. Normy skupiny jsou určitým systémem pravidel zajišťujícím co možná nejplynulejší průběh společných činností a nekonfliktní fungování vztahů mezi členy ve skupině. Skupinové normy vycházejí ze skupinových cílů a hodnot. Cíle skupiny říkají, které potřeby členů bude skupina uspokojovat. Skupinové hodnoty vyjadřují, jaké požadavky má skupina na dosahování potřeb svých členů. Hledání cesty k cílům je usměrňováno skupinovými hodnotami. Dosahování cílů je tedy poměřováno efektivitou postupů, ale i etickou stránkou.

Skupinové normy vznikají především z potřeb skupinových činností, které realizují cíle. Normy určují povinnosti a práva členů skupiny a také přípustné a nepřípustné chování, mohou při tom určovat zvláštní postavení některých členů skupiny a způsob, jak se k nim mají ostatní chovat. Skupinové normy působí i na utváření určitých vzorů a způsobů jednání a tím zabezpečují skupinu před vlivy z vnější. Normy tedy vznikají ve formálních i neformálních skupinách jako důsledek cílené součinnosti jednotlivců. Čím více jsou skupinové cíle skupinou uvědomovány, tím silněji se utvářejí skupinové normy. Nezáleží totiž na povaze cílů, ale na jejich subjektivně chápané důležitosti.

Každá norma má určen i způsob reagování na její porušení tzv. *sankce*. V sociální psychologii je pojem sankce pozitivní i negativní odezvou na sociální chování člena skupiny. Pozitivní sankce (neboli odměny) odměňují jedince a tím u něj zpevňují a stimulují žádoucí chování. Odměny mají rozmanitou podobu podle typu skupiny, ale vždy se jedná o projev uznání ostatními členy nebo hlavními představiteli skupiny. Trestry, negativní sankce mají plnit tlumící funkci nežádoucích forem chování. Často ji však důsledně neplní, protože jsou spíše signálem „vyčleňování“ ze skupiny, proto se uplatňování negativních sankcí stává spíše příznakem krize vztahu jedince a skupiny, než nápravným mechanismem.

Negativní sankce však nejsou jen jakousi odplatou, ale jejich smyslem je napravit důsledky porušení normy, pokud je to fakticky možné. Tresty mají zabránit v opakování porušování norem a zbavit člena skupiny, který se porušení normy dopustil, nežádoucích prožitků (např. pocitu viny, pocitu znemožnění se ve skupině apod.), jenž by bránily změně v jeho chování.

Vztah člena skupiny k normě vyjadřují pojmy konformismus, konvence a uniformita. Tyto pojmy vystihují odstíny vztahu člena k normám skupiny. Pojem *konformita* je chápán jako projev podrobení se nátlaku skupiny. *Uniformita* je shodnost chování s normou, modelem nebo vzorem. Nebývá projevem podrobení se, ale spíše převzetí určitých projevů. Při *konvenčním chování* přebírá jedinec určité zavedené kulturní vzorce chování. Uniformní i konvenční jednání je vždy důsledkem nějakého sociálního tlaku. Však pouze konformismus má v sobě jakousi „nedobrovolnost“, respektive nesoulad mezi vnějším jednáním (konformním chováním) a vnitřní protikladnou tendencí (např. velká většina členů říká, že $2+2=5$ a konformní jedinec bude souhlasit s ostatními, i když ví, že $2+2=4$). (Řezáč, 1998)

2.6 Skupinový konformismus

Konformita vyjadřuje fungování norem a jejich obecnou a závaznou platnost. Znamená tedy chování, které se shoduje s normami, a přizpůsobení se těmto normám. S narůstajícím pocitem sounáležitosti člena se skupinou se konformita stává stále přirozenější. Jedinec ji pak nepocítuje jako tlak z vnější, kterému se musí podřizovat, ale jako samozřejmost. Jedinec, který je plně sjednocen s cíli skupiny, prožívá konformní jednání jako správné a závazné. V tomto smyslu můžeme mluvit o automatizované a nevědomé konformitě.

Skupinový konformismus má několik důležitých funkcí. Je to především udržování ideové a akční jednoty skupiny a tak zajišťuje i dosahování skupinových cílů. Skupinový konformismus má několik faktorů. Patří mezi ně:

- atraktivnost skupiny, která je určena způsobilostí skupiny uspokojovat potřeby jedince;

- možnosti negativních skupinových sankcí vůči členům, kteří jednají nekonformně;
- autorita skupiny v očích jejího člena;
- důvěra skupiny, jejímž jediným stanoviskem je přesvědčit jedince, že skupina jedná správně a přiměřeně.

Nekonformní jedinci jsou ve skupinách v různé míře tolerováni, v závislosti hlavně na jejich pozici a roli ve skupině a na významu nekonformního jednání pro skupinu. Čím více je skupina jednotná, tím více zavrhuje nekonformní jedince. Konformní jednání je účelové, dovoluje jedinci ve skupině zůstat a být za to odměňován.

Vliv skupiny na konformismus je větší, pokud je skupina složena ze specialistů, nebo členové skupiny jsou pro jedince významnými osobnostmi či jsou členové skupiny jedinci podobní. Je-li tlak skupiny v rozporu s názorem jedince, míra jeho konformity klesá s přibývajícím podporou jeho názoru (tzn. vysloví-li alespoň jeden člen stejný názor, klesá tlak skupiny na konformní chování). (Nakonečný, 2009)

2.7 Dynamika skupiny

Pro názornost bývá skupina srovnávána s organismem. Sociální skupina má podobně jako organismus vývojovou dynamiku, to znamená, že vzniká, rozvíjí se, udržuje se na dosažené úrovni a následně se rozpadá a zaniká. Jedná se však jen o paralelu, protože lze mezi nimi najít podstatné rozdíly např. možnost změny skupiny je mnohem větší než u organismu. (Hrabal, 2003)

Skupinová dynamika je vše, co se děje uvnitř sociální skupiny, jsou to síly, které vznikají při interakci mezi jednotlivými členy skupiny a jejich vztahy. Dynamika skupiny ovlivňuje jednání jejích členů i skupinu jako celek.

Mezi hlavní složky skupinové dynamiky patří:

- skupinová koheze
- komunikace a interakce ve skupině
- sociální kontrola

- skupinová kultura (Nedělníková, 2004)

2.7.1 Skupinová koheze

Skupinová koheze neboli soudržnost jsou síly, které působí na všechny členy skupiny, aby ve skupině setrvali. Koheze je také ukazatelem stability a atraktivity skupiny. Menší, homogenní, úspěšné a interpersonálně aktivní skupiny mají vyšší úroveň soudržnosti než skupiny velké či heterogenní. Soudržnost skupiny je velmi důležitá i pro dosahování skupinových cílů. (Nedělníková, 2004, Nakonečný, 2009)

2.7.2 Komunikace ve skupině

O komunikaci se jedná při jakémkoliv kontaktu členů ve skupině, i když osoby právě mlčí. Jednotlivý členové spolu komunikují, aby si sdělili informace, porozuměli lidem a místu, na kterém tito lidé stojí ve vztahu k nim, aby přesvědčovali druhé nebo vyvolali nějakou reakci. Komunikují také z důvodu získat či udržet si moc, bránit se, utvořit nebo udržet ve skupině nějaké vztahy. Motivací ke komunikaci je také prezentace jednotného obrazu o sobě celé skupině. V rámci sociální interakce míří kontakt mezi jednotlivci ke změně jejich chování a postojů. (Nedělníková, 2004)

Ve skupinách se utváří určitá komunikační síť, kdy její forma je výrazně ovlivněna celou řadou činitelů, především to jsou základní charakteristiky skupiny a jejího vedení. Spontánní komunikace se ve skupině vyvíjí z těchto důvodů:

- z tlaku k uniformitě, tj. z potřeby vyjadřování a jeho kontroly, což zajišťuje jednotu mínění;
- z tendence členů skupiny změnit svoji pozici a vyjadřovat se k poměrům uvnitř skupiny;
- z tendence jednotlivých členů vyjádřit své pocity.

Komunikace ve skupině probíhá verbální i neverbální formou, tou členové vyjadřují hlavně své pocity. Kdežto verbální forma má největší význam v řídicí činnosti, i když v ní probíhá i zábava, vyprávění příhod apod. Proto jsou pro komunikaci důležité komunikační sítě používané ve skupině. Tyto sítě jsou různě účinné jak pro výkon

skupiny, tak i pro psychické účinky na její členy. Protože jsou spojeny s různou úrovní uspokojení. Na následujícím obrázku (Obr.1) jsou uvedeny základní druhy těchto komunikačních sítí a vysvětlení posuzovacích kritérií dle W. H. Staehleho (1980).

posuzovací kritéria	hvězda	Y	řetěz	kruh	plná struktura
centralizace	velmi vysoká	vysoká	střední	nízká	velmi nízká
komunikační kanály	velmi málo	málo	středně	středně	velmi mnoho
vedení	velmi vysoké	vysoké	střední	nízké	velmi nízké
skupinová spokojenost	nízká	nízká	střední	střední	vysoká
individuální spokojenost	vysoká	vysoká	střední	nízká	velmi nízká

Obr. 1: Základní druhy komunikačních sítí

Zdroj: Nakonečný, 2009

Centralizace v obrázku udává rozsah přístupu jednotlivých členů k většímu počtu komunikačních kanálů než druzí. Komunikační kanály ukazují počet stávajících kanálů, které mají členové skupiny k dispozici. Vedení je jistota, se kterou je možné prognostikovat převzetí vedoucí role určitým členem skupiny. Skupinová spokojenost říká rozsah průměrné spokojenosti všech členů ve skupině. Individuální spokojenost udává odstup mezi jednotlivými názory spokojenosti členů skupiny.

Nejefektivnější komunikace je u typu „plné struktury“, protože je možná komunikace každého s každým a přináší nejvyšší skupinovou spokojenost. Role vedoucího je nejvýraznější u řetězového typu, kterému ale chybí zpětná vazba. Při tomto typu komunikace může docházet ke zkreslení informace nebo k její ztrátě, hlavně pokud je řetěz komunikantů dlouhý a obsah sdělení je rozsáhlejší.

Při předávání informací se objevují komunikační bariéry, jenž také způsobují deformaci či ztrátu informace. Tyto bariéry jsou způsobeny mnoha činiteli, například je to

nespolehlivost komunikačního kanálu, špatná organizace komunikace, nedostatek motivace osob účastnících se na komunikaci, informační disonance aj. V neposlední řadě bariérou mohou být i rozdílné postoje komunikátora a komunikanta ke sdělení. Při komunikaci je také důležitá správná interpretace sdělení, která zahrnuje i paralingvistické aspekty, a znalost odborné terminologie daná pro určitou činnost, což je nejdůležitější v pracovních skupinách.

Mezilidská komunikace v malých skupinách neslouží jen k řízení, ale je i důležitým činitelem sekundární socializace, která v těchto skupinách probíhá. Komunikace slouží žádoucímu rozvoji mezilidských vztahů. S četností pozitivní komunikace se zvyšuje vzájemná sympatie mezi komunikujícími a ta opět podněcuje nárůst četnosti setkávání a komunikování. Komunikace je také důležitým kontrolním mechanismem řízení, a proto důležitým nástrojem vedoucích. Komunikace je životně nezbytným orgánem pro vznik, proměny a fungování malé skupiny. (Nakonečný, 2009)

2.7.3 Sociální kontrola

Sociální kontrola se váže k procesům, díky nimž skupina jako celek dosahuje dostatečné shody a konformity svých členů, aby mohla fungovat. Sociální řád a konformita jsou pro fungování skupiny nezbytné. Sociální kontrola je tedy výsledek sil, kam patří skupinové normy, role a status jednotlivých členů a styl vedení. Míra kontroly je však různá a souvisí s typem skupiny, větší bude u vzdělávacích a pracovních skupin, kde se členové musí vzdát části své individuality a svobody. (Nedělníková, 2004)

2.7.4 Skupinová kultura

Kultura skupiny se vztahuje k hodnotám, víře, zvykům a tradici, které členové skupiny zastávají. Do skupiny si každý její člen přináší jedinečné vzory hodnot, jenž jsou založeny na odlišné etnické, kulturní nebo rasové příslušnosti a na různých životních zkušenostech. Během existence skupiny dochází ke střetům a sladování těchto různých přístupů jednotlivých členů skupiny. (Nedělníková, 2004)

3 Specifika školní třídy jako sociální skupiny

Školní třída je skupina, do které je žák relativně trvale začleněn a má možnost dlouhodobého a přímého socializačního působení. Vedle rodiny tvoří třída nejvýznamnější část sociálního prostředí a to hlavně na začátku školní docházky. Školní třída zastupuje společnost a přitom má potřebnou míru intimity, aby usnadňovala přechod z rodiny do širšího sociálního prostředí. Vrstevnické vztahy ve třídě prohuby a strukturují sociální zkušenost, rozvíjí se tak mezilidské interakce a vztahy. Vztahy mezi vrstevníky představují jakési cvičné pole pro způsoby chování žáka, formují a rozvíjejí dovednosti, návyky, postoje a hodnoty, jenž se projevují i v reálném životě. Dále vrstevnické vztahy rozvíjí sociální stránky osobnosti (např. empatii, komunikaci, kooperaci atd.)

Školní třída splňuje kritéria malé sociální skupiny, kde se členové osobně znají, komunikují tvář v tvář, mají společné cíle a zaujímají různé pozice a role. Školní třída je základní sociální skupinou školy. Je to skupina výchovná a převažující učební činností se blíží pracovním skupinám.

Ve třídě se utvářejí rozmanité formální i neformální vztahy. Školní třída vzniká jako formální mála sociální skupina, kde se vytváří neformální struktury. Jsou to malé neformální podskupiny, které vznikají hlavně na základě vzájemných sympatií členů. Formální řád zabezpečuje fungování školy jako vzdělávací instituce a neformální struktury zajišťují fungování třídy jako malé sociální skupiny. Formální a neformální rovina silně prostupuje školní třídu a výrazně ji ovlivňuje (formální a neformální pořadí žáků ve třídě, formální a neformální vůdce, formální a neformální hodnoty).

Ve třídě dochází k uspokojování individuálních potřeb žáka (např. potřeba úspěchu, výkonu, uznání, potřeba činnosti, sociálních interakcí, porozumění, potřeba jistoty a seberealizace). V prostředí školní třídy se také realizují skupinové i individuální cíle. Skupinové cíle jsou dány především institucionálně s ohledem na základní úlohy školy. Čím víc se skupinový cíl blíží individuálním cílům, tím je pro člena skupiny přitažlivější. (Výrost, Slaměnik, 1998)

3.1 Faktory ovlivňující třídu

Vývoj a stav školní třídy jako malé sociální skupiny ovlivňuje řada faktorů. Patří mezi ně interpersonální vztahy, obsahy učiva, institucionální podmínky, ale i početnost třídy, jenž souvisí s kohezí skupiny a významně ovlivňuje její dynamiku. Působí zde také intersexuální rozdíly, kdy interakce mezi dívkami a mezi chlapci mají jiný charakter. Dále to jsou i školní dispozice žáků, které se řeší jako otázky diferenciací žáků, problematika nadaných žáků a žáků s handicapem a jejich integrace nebo inkluze. Patří sem věkové zvláštnosti, protože v různých věkových obdobích má skupina pro svého člena jiný význam a příslušnost ke skupině je prožívána jinak. (Výrost, Slaměnik, 1998)

3.2 Školní třída v mladším školním věku

V mladším školním věku, hlavně v 1. a 2. třídě, závisí vztahy mezi žáky a struktura skupiny na učiteli jako na autoritativním a spontánně přijímaném dospělém. Učitel je zde formálním vůdcem. V této třídě převažují vztahy podřazenosti a nadřazenosti. Různé sociometrické studie ukázaly v počátečních třídách větší počet sociometrických hvězd. Učitel, ale i spolužák, kterému svým preferováním předává část své moci, jsou ostatními žáky přijímáni jako představitelé a strážci norem, které dítě už poznalo a je schopno je přijmout za své. Objevují se zde tedy základní prvky skupinové struktury – normy, pravidla, ale zatím jen dané shora. Spolužáci jsou přijímáni a odmítáni podle toho, jak plní normy a jak jsou hodnoceni učitelem. Na tomto vývojovém stupni jsou žáci ochotni souhlasit i s negativním postojem učitele avšak i při silné závislosti třídy na učiteli se skupinové aktivity rozvíjejí a diferencují. Pokud je emocionální atmosféra třídy příznivá a učitel zaujímá ke všem chápající postoj, jsou meziosobní vztahy mezi spolužáky navzájem i mezi žáky a učitelem pozitivní. Závislost žáků na učiteli a jeho hodnocení je velmi silná přibližně do 8 let a od 12. roku věku žáka tato závislost prudce klesá.

Dětská třída umí být také tvrdá a bezohledná k jednotlivcům, kteří se liší od „normy“ (např. ve vnějším vzezření i deviantních projevech a činnostech). Důvodem těchto negativních projevů může být tělesná výška, barva vlasů nebo kůže, brýle, neúspěchy v učení, tělesné vady či vady řeči atd.

Vývojový typ třídy na začátku školní docházky je velmi specifický a v dalších letech se transformuje a komplikuje, ale přesto některé jeho rysy se zachovávají až do puberty. Ve vyšších třídách 1. stupně ZŠ postupně dochází ke změnám (např. prohlubují se dyadické kamarádké vztahy). Dyadické vztahy zatím spolu zavírají jen jedinci stejného pohlaví. Napětí mezi chlapci a děvčaty se spíše prohlubuje. Tento vývoj je dán potřebou vzájemnosti a rostoucí orientací na vrstevníky i přes stále silnou vazbu na dospělé a jejich normy. Osmi až desetileté děti nejčastěji vytvářejí party, které ještě nejsou sociálními skupinami v plném slova smyslu. V počátcích školního období je členství v těchto partách přechodné, tzn., že účastníci přicházejí, pokud je to pro ně výhodné a také tak snadno a bez komplikací odcházejí, když je činnost omrzí. Pocit sounáležitosti zde mívá krátké trvání. (Hrabal, 2003)

3.3 Role žáka a spolužáka

Začátek povinné školní docházky je důležitý sociální mezník. Dítě tak získává nové role, stává se žákem a spolužákem. Doba, kdy tyto role získá je přesně určena a ritualizována jako společensky významný akt, kdy dítě projde rituálem zápisu a prvního slavnostního dnu ve škole, jenž potvrzuje počátek nové životní fáze. (Skřičková, 2007)

3.3.1 Role žáka

Role žáka není výběrová, děti ji získávají v určitém věku a po dosažení odpovídající vývojové úrovně automaticky. Tato role přináší dítěti vyšší sociální prestiž. Pro dítě může mít tato nové role různý význam. Její hodnota je závislá do značné míry na postojích rodičů. Tak ji dítě může chápat pozitivně nebo i negativně. Rodiče do role svého dítěte mnohdy prezentují své zkušenosti, naděje a obavy, které si se školou spojili. Školu vnímají jako povinnost, nutnost nebo nezbytný předpoklad k dalšímu rozvoji, případně jako zátěž či potencionální zdroj ohrožení, kterému není možné se vyhnout. Pod vlivem nástupu do školy se většinou mění i postoj rodičů k dětským aktivitám, přestávají je považovat za samoúčelné. Více se zajímají o schopnosti a dovednosti svých dětí, poněvadž si více uvědomují jejich význam. Chápou je jako prostředek k dosažení školní úspěšnosti. (Skřičková, 2007)

3.3.2 Role spolužáka

Spolužáci jsou vrstevníci téměř stejného věku, kteří chodí do jedné třídy, a je mezi nimi vztah formální rovnosti. V mladším školním věku mají spolužáci mnohem menší subjektivní význam než učitelé, od středního školního věku je to naopak.

Dostatek příležitostí ke kontaktům s ostatními dětmi je nutný pro rozvoj sociálních dovedností, osvojování sociálních rolí a vlastní sexuální identity, ale i pro vývoj sebepojetí. Proto je nezbytné případnou nutnou izolaci v tomto věku omezit na co nejmenší míru. Ve vztahu ke spolužákům není dítě nijak zvýhodněno, nemá tu výlučné postavení, jaké má doma. Ve škole je členem skupiny se stejnými právy a povinnostmi, jako mají ostatní. Dítě musí potlačit své aktuální potřeby i egocentrické tendence a podřídit se skupinovým normám třídy. Někdy takové požadavky mohou vyvolat úzkost a tendenci uniknout ze skupiny jen k jednomu člověku, nejčastěji k dospělému.

Pro mladšího školáka je také důležitý názor učitele na jednotlivé žáky. Tento názor je přijímán bez výhrad, pokud není v rozporu s názorem rodičů, protože potom musí dítě jednu variantu popřít. Závislost na učiteli ovlivňuje vztahy k ostatním dětem ve třídě, ale projevuje se i na sebehodnocení. Až s postupným rozvojem kritičtějšího uvažování, začínají děti samostatněji uvažovat i o svých kamarádech. (Skříčková, 2007)

3.4 Role učitele

Působení učitele ve třídě má dvě základní formy, jsou to přímé vedení třídy a nepřímé ovlivňování jejího vzniku, vývoje a činnosti třídy jako neformální sociální skupiny. Učitel ve třídě má roli formálního vedoucího skupiny. Pedagog odpovídá za učební skupinovou činnost a podstatně ovlivňuje pracovní atmosféru ve třídě a tím i meziosobní vztahy dětí ve skupině, obzvláště v počátečních ročnících základní školy či na začátku existence třídy. (Hrabal, 2003) Sociální role učitele při svém naplňování působí jako vzor či příklad. Učitel by měl být vzorem role určené společností a představovat dobré příklady, které v dětech vytváří kladný postoj k učitelům a ke vzdělávání jako takovému. (Výrost, Slaměník, 1998)

3.5 Klima školní třídy

Školní třída se pro žáka většinou stává referenční skupinou, protože je pro něj důležité cítit se ve třídě dobře, ale ne každý to může skutečně zažít, což značně záleží na sociálním a emočním klimatu školní třídy.

„Klima ve školní třídě vzniká jako výsledek vzájemného působení učitelů a žáků v určitém prostředí, jeho podstatou jsou vzájemné vztahy, je trvalejší sociální a emoční charakteristikou školní třídy.“ (Výrost, Slaměník, 1998, str. 281)

Klima školní třídy společně vytvářejí všichni žáci navštěvující danou třídu, skupiny žáků, do kterých se třída dělí, jedinci stojící mimo tyto skupiny a dále to je třídní učitel a učitelé vyučující v této třídě, ale i prostředí školy. Termín sociální klima označuje dlouhodobé jevy, jenž jsou typické pro konkrétní třídu a učitele po několik měsíců či let na rozdíl od atmosféry třídy. Ta je jen krátkodobým jevem a je situačně podmíněna. Atmosféra ve třídě se mění během vyučovacího dne a někdy dokonce i během jedné vyučovací hodiny.

Učitelé vědí, že každá třída se při vyučování i o přestávkách chová jinak. Každá má totiž své zvláštnosti a ty projevuje navenek, ať tam vyučuje kdokoli. Třída tak utváří specifické klima pro práci učitele. Může se jednat o klima pozorné spolupráce, radosti z poznání, či o klima povrchnosti při učení a lhostejnosti z poznání, ale také o klima vzdoru vůči učiteli nebo klima nátlaku na spolužáka, který by se chtěl dobře učit i chovat.

Na druhou stranu žáci zase vědí, že i každý učitel se chová jinak. Každý učitel je jedinečný a má své zvláštnosti, které projevuje, ať vyučuje v jakékoli třídě. Tím tvoří specifické klima pro učení a chování žáků. Učitel může ve třídě vytvářet klima plné pohody, chuti do práce, ale také plné napětí, strachu, přetěžování, nebo naopak lhostejnosti ke všemu. Dokonce se může jednat o klima tvrdého soupeření, bezohlednosti, nepřátelství až nenávisti k některým jednotlivcům či většině třídy. Z tohoto důvodu reaguje stejná třída na každého učitele odlišným způsobem.

I každá třída se vůči svým členům chová jinak. Existují třídy, do kterých se většina těší, cítí se v ní dobře a jsou smutní, když školní docházka končí. Jsou ale i třídy, které svým

členům tvrdě diktují, co smějí a nesmějí dělat. V takových třídách jsou někteří žáci velmi nešťastní, protože zde zažívají posměch, slovní nebo fyzické napadání, šikánování a učitelé a rodiče to zpravidla dlouhou dobu nevědí. (Čáp, Mareš, 2001)

3.5.1 Ovlivňování klimatu školní třídy

Sociální klima školní třídy je převážně považováno za závisle proměnnou, aby bylo možné klima školní třídy promyšleně a adresně měnit k lepšímu, je třeba nejprve najít soubor nezávisle proměnných. Každá proměnná však vyžaduje odlišný přístup.

U vztahů mezi žáky je důležité snažit se, aby soudržnost třídy stoupala a převažovala pozitivní orientace třídy. Je vhodné organizovat akce i mimo třídu a školu, aby se žáci a učitelé poznali i v jiných sociálních situacích, než jen při vyučování. Učitel by měl do výuky zařadit také situace, kdy žáci musí spolupracovat např. připravit úlohy, které jdou řešit ve skupinách, nebo využívat učení ve dvojicích či skupinovou výuku. Učitel musí vést žáky tak, aby uměli vhodně řešit mezilidské konflikty a snažit se z života třídy eliminovat projevy agrese, šikany apod.

V rámci ovlivňování klimatu třídy k lepšímu by se měl zvýšit zájem žáků o průběh výuky. To znamená, učinit vyučování pro žáky zajímavější. Učitel může do výuky zařazovat úlohy ukazující praktickou užitečnost učiva. Může také zadávat témata, jenž vedou k překračování školského kontextu a k navazování kontaktu s dalšími lidmi (rodiči spolužáků, specialisty z oboru, sociálními pracovníky atd.). Je také vhodné snažit se u žáků uspokojovat potřeby kompetence a potřeby sebeuplatnění.

Pro dobré klima školní třídy je nutné, aby byl ve třídě klid a pořádek. Ačkoli se žáci o přestávkách rádi baví, většina si však přeje mít klid na práci, aby se mohli soustředit. Během vyučování může být veselo, ale je nutné odstraňovat cílené rušení výuky, ať se týká provokování učitelů nebo spolužáků. (Čáp, Mareš, 2001)

4 Malotřídní školy v ČR

Specifickou školní třídou je třída v malotřídní škole. Jako malotřídní škola je označována škola, ve které jsou alespoň v jedné její třídě vyučování žáci více než jednoho ročníku. Nynější česká legislativa (Vyhláška č.48/2005 Sb.) s pojmem malotřídní škola nepracuje, místo něj je používán pojem škola tvořená jednou, dvěma... třídami prvního stupně. Přesto se však s termínem malotřídní či malotřídní škola setkat můžeme i v dokumentech školské správy. V České republice zákon rozlišuje základní školy úplně organizované (mají všech devět tříd) a neúplně organizované. Malotřídní je tedy typem neúplně organizované základní školy, to znamená školy jen s jedním stupněm a maximálně se čtyřmi třídami. Minimálně v jedné ze tříd musí být vyučování žáci více než jednoho ročníku. V malotřídní organizaci může být provozován jen první stupeň ZŠ. Malotřídní školy jsou především primární školy na venkově, které zřizují obce nebo svazky obcí. § 4 vyhlášky č. 48/2005 Sb. určuje minimální počet žáků pro jednotřídní školy na 10 žáků a pro dvojtřídní školy na 12 žáků průměrně na jednu třídu (ty jsou z malotřídních škol v ČR zastoupeny nejvíce). (Trnková, Knotová, Chaloupková, 2010)

Třída v malotřídní škole specifická i v tom, že do třídy každý rok vstupují noví žáci a ti nejstarší skupinu zase opouštějí, tím se stále mění struktura skupiny. Ve třídě se také mnohdy potkávají sourozenci různého věku. Věkově heterogenní skupiny dětí umožňují větší spolupráci dětí při vyučování, kdy mohou starší žáci pracovat s mladšími. Mladší děti se se starším spolužákem snadněji identifikují než s učitelem. Posiluje se přitom sebevědomí staršího žáka. U obou dětí stoupá motivovanost k učení, učební potencialita a sebepoznání se stává realističtější. (Hrabal, 2003)

Specifika pedagogické práce učitele na malotřídní škole spočívá v tom, že ve třídě bývají žáci více ročníků a během vyučovací hodiny musí zaměstnat žáky všech ročníků. Výhodou malotřídních škol je možnost individuálního přístupu učitelů k jednotlivým žákům, jejich velmi dobrá informovanost o individuálních zvláštěnostech, vzdělávacích potřebách a o rodinném zázemí žáků. Nižší počet žáků více umožňuje individualizovanou výuku a respektovat individuální potřeby dětí. V malotřídní škole je také snazší využít i prostorové možnosti učeben k oddělení pracovních skupin, které by se při

vyučování vzájemně rušily. Pokud v nízkém počtu žáků ve třídách malotřídek vidíme pedagogické výhody, z ekonomického pohledu tento početní stav přivádí školy do situace, kdy se blíží minimálnímu počtu žáků, který legislativa umožňuje financovat ze školského rozpočtu. (Trnková, Knotová, Chaloupková, 2010)

4.1 Postavení a působení malotřídní ZŠ na venkově

Malotřídní školy jsou specifické jak svou pedagogickou prací, tak i svým umístěním. Jedná se o malé školy, které se nejčastěji nacházejí v obcích s méně než 2000 obyvateli, což jsou venkovská sídla. Údaje o obci, kde škola působí, patří mezi základní charakteristiku malotřídky. Obec tvoří podstatný sociálně kulturní a ekonomický rámec pro její fungování. Existenci školy v obci vnímají jednotliví zřizovatelé jako důležitou. Obecně platí, že škola má vliv na setrvání mladých lidí v obci a tím na zájem o služby v obci a potom i na další příliv obyvatel. Škola působí i jako kulturní a společenské centrum obce. Přítomnost školy je zárukou zdravé demografické struktury obyvatelstva, ale má vliv i na každodenní život obce. Proto mají zřizovatelé zájem na existenci školy v obci a snaží se zlepšovat ekonomickou situaci svých škol hlavně integrací základní a mateřské školy, nebo v případě nízkého počtu žáků, než je stanovený limit, jsou ochotni školu finančně zabezpečit.

Škola na venkově se řadí k významným sociálním institucím. Obecně jsou školy považovány za důležitou součást občanské vybavenosti obcí a patří zde mezi klíčové instituce. Má se za to, že škola tvoří velkou část tradice v obci, bez které je jen velmi obtížné budovat u dětí identitu s místem bydliště. Mezi školou a obcí existuje vzájemný vztah, kdy malotřídní škola ovlivňuje společenský život v obci, ale i obec ovlivňuje školu.

Základním úkolem malotřídní školy je samozřejmě zajištění výchovně vzdělávacího procesu, ale vzhledem k typickému umístění malotřídek, bývá tento úkol rozšířen k oblasti mimoškolní výchovy a sociálně kulturní činnosti. Školy nejčastěji organizují zájmové kroužky pro děti, různé zájezdy a návštěvy kulturních akcí i mimo vyučování, výuku cizích jazyků pro dospělé atd. V tomto směru pomáhají venkovské školy vyplnit deficit zájmových organizací na venkově, což je pro obce a jejich obyvatele velmi vítané. (Trnková, Knotová, Chaloupková, 2010)

5 Shrnutí teoretické části

Malá sociální skupina je pro život člověka nesmírně důležitá. Člověk je totiž skupinový tvor a pro svůj správný vývoj a rozvoj osobnosti potřebuje být v kontaktu s blízkými lidmi. Nejvlivnější malou skupinou je rodina a následně školní třída.

V každé malé sociální skupině se utváří neformální struktura a systém norem a sankcí. Struktura skupiny je rozložení pozic jednotlivých jejích členů a skladba vzájemných vztahů mezi nimi. Termín pozice udává místo, které jedinec ve skupině zaujímá. Pozice tedy určuje jeho postavení ve vztahu k ostatním členům skupiny. Druhou stránkou pojmu pozice je sociální role.

Sociální role je soubor specifického chování, očekávaného skupinou, určeného zvláštními normami a souvisejícího se specifickými úkoly jedince. Role je zároveň také souborem interpersonálních vztahů jedince k ostatním členům skupiny, který vyplývá z úkolů daných rolí skupině. Do určité míry závisí sociální role i na osobnosti jedince a na jeho dříve získaných a upevněných dispozicích. Ve skupině je nutné také odlišit očekávanou, předepsanou a realizovanou roli. V realizaci sociální role se výrazně projevují individuální osobnostní rozdíly (roli žáka realizuje každé dítě jinak).

Specifickou malou sociální skupinou je školní třída, která vedle rodiny tvoří nejvýznamnější část sociálního prostředí a to hlavně na počátku školní docházky. Pro efektivní vzdělávání je malá sociální skupina zásadní. Žák je ve školní třídě relativně trvale začleněn. Třída zastupuje společnost a přitom má potřebnou míru intimity, aby dětem usnadnila přechod z rodiny do širšího sociálního prostředí. Mezi dětmi ve třídě se utvářejí vztahy a vznikají interakce, jež se dále rozvíjejí. Vztahy mezi vrstevníky představují jakési cvičné pole pro způsoby žákova chování. Ve školní třídě se formují dovednosti, návyky, postoje a hodnoty, ale i sociální stránky osobnosti (empatie, komunikace, spolupráce). Vztahy utvářející se ve třídě jsou formální i neformální.

Vztahy mezi dětmi a struktura skupiny v mladším školním věku závisí hlavně na učiteli, který je zde formálním vůdcem. Začínají se objevovat základní prvky skupinové

struktury (normy a pravidla), ale jen dané shora. Učitel odpovídá za učební skupinovou činnost a podstatně ovlivňuje pracovní atmosféru ve třídě a tím i meziosobní vztahy dětí ve skupině, obzvláště v počátečních ročnících základní školy či na začátku existence třídy. Spolužáci jsou přijímáni a odmítáni podle toho, jak plní normy a jak je hodnotí učitel. Proto je nutné, aby učitel zaujímal ke všem žákům chápající postoj a podporoval rozvoj pozitivních vztahů ve třídě, protože při pozitivním klimatu školní třídy jsou žáci ve škole raději a výchova a vzdělávání jsou jednodušší. Přibližně od 12. roku věku žáka závislost na učiteli prudce klesá. Osmi až desetileté děti nejčastěji vytváří party, které nejsou sociální skupinou, účastníci přicházejí a odcházejí podle toho, jak je to pro ně výhodné či zajímavé.

Specifickou školní třídou je třída v malotřídní škole. Podle české legislativy je malotřídní škola typem neúplně organizované školy, kdy je ve třídě vyučováno více ročníků současně. Takto organizován může být pouze 1. stupeň ZŠ. Školní třída v malotřídní škole také mnohá specifika. Je to věkově heterogenní skupina žáků, kam každý rok vstupují noví členové a ti nejstarší skupinu opouštějí, tím se tedy stále mění struktura skupiny. Ve třídě se také často potkávají sourozenci různého věku, což v plně organizovaných školách není možné.

6 Praktická část

6.1 Cíl šetření

Cílem této práce je zjistit vztahy mezi dětmi v malotřídní škole u žáků 1. až 5. ročníku. Dále se zaměřit na utváření vztahů ve skupině během sledovaných šesti měsíců. Malá sociální skupina v tomto případě školní třída je pro efektivní vzdělávání a rozvoj dětí zásadní. V tomto procesu je důležitá i role učitele. Dalším cílem práce je zjistit, jakým způsobem učitelé záměrně ovlivňují vztahy mezi dětmi. Třída malotřídní školy byla pro toto šetření vybrána kvůli svým specifikům oproti klasickým třídám. Ve třídě se stále mění sociální struktura, protože každý rok přicházejí noví členové a ti nejstarší přecházejí na 2. stupeň ZŠ jiné školy. Ve třídě se setkávají i sourozenci různého věku. Tyto cíle vycházejí z informací uvedených v teoretické části. Začátek sledování by měl připadat na počátek školního roku 2015/2016. Konec šetření je určen na březen 2016.

6.2 Výzkumné otázky

1. Jaké jsou vztahy mezi jednotlivými dětmi?
2. Jak se změny vztahů mezi dětmi během šesti měsíců školního roku 2015/2016?
3. Jak učitelé záměrně ovlivňují své žáky a třídu jako skupinu?

6.3 Použité výzkumné metody

6.3.1 Případová studie

Základní použitou metodou této práce je případová studie, která patří ke kvalitativnímu přístupu šetření a v pedagogických vědách patří k základním výzkumným designům. Podrobné studium jednoho či několika málo případů je považováno za jeden z možných způsobů, jak porozumět velmi složitým sociálním jevům. Smyslem případové studie je tedy podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika případům. Tato výzkumná strategie je vhodná volit při situacích, kdy se ptáme, jak či proč se dějí určité jevy, nad nimiž máme jen omezenou nebo žádnou kontrolu a výzkumník jejich existenci ovlivňuje minimálně nebo vůbec. Mezi vhodné objekty případové studie patří mimo jiné i skupina žáků, třída a školní komunita. Jde tedy o šetření, kde je cílem rozkrývání

sociální dynamiky, zkoumání vzájemné interakce mezi účastníky šetření, jejich vztahy, role nebo konflikty. Cílem šetření je do hloubky poznat případ, kdy vztahy s obecnější problematikou nejsou tolik podstatné. (Švaříček, Šed'ová, 2007)

Případová studie v této práci byla použita z důvodů, že umožňuje poznat konkrétní případ do hloubky a výzkumník skupinu ani jevy v ní probíhající neovlivňuje. Jako hlavní metody této případové studie bylo použito dotazování a rozhovory s žáky i učiteli. Při této studii bylo použito několik metod sběru dat. Jsou to dotazník B4 a dotazník Naše třída pro děti 1. stupně ZŠ, dotazník pro učitele této školy a rozhovory s nimi.

6.3.2 Dotazník B4

Dotazník B4 je určen k hodnocení vztahů se spolužáky a atmosféry ve třídě. Autorem tohoto dotazníku je pražský školní psycholog Richard Braun. Při tvorbě dotazníku vycházel z australského dotazníku, jenž nebyl kvůli sociokulturním odlišnostem zcela vyhovující. Jedná se o jednoduchou metodu a jejím cílem je poznání třídy na základě názorů jednotlivých žáků ve třídě.

Dotazník B4 je určen pro mladší žáky na 1. stupni ZŠ. Staví proti sobě kladné a záporné body z preferencí ve třídě. Skládá se ze tří částí (Příloha 1):

První částí je sociometrie. V této části dítě odpovídá na otázku, kteří 3 spolužáci patří mezi jeho kamarády a které 3 děti ze třídy by si za kamaráda nevybralo.

Ve druhé části se žáci zabývají přiřazováním pozitivních a negativních vlastností spolužákům, jenž se na ně nejvíce hodí (např. kdo je se všemi kamarád, kdo je spolehlivý, nespolehlivý, nebo protivný atd.).

Třetí část je hodnocení třídy spíše jako celku. Skládá se z otázek, na které děti odpovídají ano či ne (např. Jsi ve vaší třídě spokojen?). (Vágnerová, Klégrová, 2008)

6.3.3 Dotazník Naše třída

Dotazník Naše třída je zaměřen na klima školní třídy. Tento dotazník byl vytvořen úpravou analogického dotazníku, který do češtiny přeložil a upravil Jan Lašek. Je vhodné ho používat u dětí od 3. ročníku. Dotazník obsahuje 30 výroků, které se týkají šesti

hledisek (spokojenost ve třídě, konflikty mezi žáky, soutěživost, obtížnost učení, soudržnost třídy a pořádek při výuce). Na každé hledisko je zaměřeno vždy 5 položek dotazníku. Děti tento dotazník vyplňují tak, že ke každé položce připsí známku jako ve škole. 1 znamená zcela výstižně, 2 je spíše výstižně, 3 – těžko rozhodnout (něco mezi), 4 říká málo výstižně a 5 je úplný nesouhlas s výrokem. (Tematická metodická zpráva č. 6)

Dotazník Naše třída byl pro tyto účely nepatrně upraven (Příloha 2). V dotazníku jsou zjednodušené věty, aby jeho obsah byl srozumitelný i nejmladším dětem výzkumného souboru.

6.3.4 Dotazník pro pedagogy

Dotazník (Příloha 3), jenž byl vytvořen pro učitele působící v této škole, má informovat o tom, jak pedagogové pracují se třídou a jak se jí snaží ovlivňovat jako sociální skupinu. Dotazník je vlastní konstrukce a obsahuje šest otevřených otázek.

6.4 Výzkumný soubor

Výzkumným souborem této práce je věkově heterogenní skupina 20 žáků malotřídní školy v malé obci. Výzkumný soubor při prvním šetření tvoří 10 dívek a 10 chlapců. Při druhém šetření do třídy chodí jen 19 žáků, tedy 9 dívek a 10 chlapců. Školu navštěvují žáci od 1. do 5. ročníku základní školy. Do výzkumného souboru patří i tři pedagogové, kteří v této škole působí. Jedná se o ředitele školy, učitelku a učitele.

6.4.1 Charakteristika školy

Šetření probíhalo v malotřídní jednotřídní základní škole s pěti postupnými ročníky. Škola se nachází v malé jihočeské obci A na Českobudějovicku. Obec má 276 obyvatel a leží přímo u železniční trati. Škola zde patří mezi hlavní občanskou vybavenost spolu s obchodem, hostincem a dobrým vlakovým spojením do Českých Budějovic. Škola má v obci velkou podporu a zřizovatel se jí vždy snažil udržet i přes období, kdy ve škole bylo jen 6 žáků.

V současné době nemá škola s počty žáků problémy. Dojíždějí sem i děti z okolních nespádových obcí i z malých měst. Rodiče těchto dětí oceňují individuální přístup pedagogů ke vzdělávání a výchově svých žáků, který v plně organizované škole není zcela možný. Při výuce některých předmětů bývá třída rozdělena na dvě skupiny a vyučování probíhá ve dvou třídách současně, i přesto, že je vedena jako jednotřídní. Pro integrované žáky jsou vypracovány individuální vzdělávací plány. Ve škole působí mladý učitelský kolektiv: ředitel školy, učitelka a učitel. Oba učitelé vyučují na částečný úvazek a dále zastávají práci vychovatele ve školní družině.

V září 2015 do této školy nastoupilo 20 žáků. Po třech měsících jedna žákyně z 1. ročníku přešla na domácí vzdělávání, tak ve 2. pololetí školního roku 2015/2016 navštěvuje tuto školu 19 dětí. Ve škole jsou vyučovány děti od 1. do 5. ročníku 1. stupně ZŠ. V současnosti jsou ve třídě zastoupeny všechny ročníky.

6.4.1.1 Zaměření školy podle ŠVP

Název školního vzdělávacího programu (dále ŠVP) je Škola – základ života. Škola se zaměřuje na kvalitní naplnění cílů základního vzdělávání bez dalšího specifického zaměření. ŠVP vychází ze snahy naplňovat následující cíle školy:

- budovat otevřený vztah mezi žáky a učiteli
- školu využívat pro volnočasové aktivity žáků, nabídnout jim možnost realizovat se v různých zájmových kroužcích a při sportovních či kulturních aktivitách.
- umožnit žákům školy přístup ke zdrojům informací prostřednictvím knihoven a internetu
- co nejvíce zpřístupnit školu a prezentovat její práci na veřejnost
- navázat spolupráci se školami ze sousedního Rakouska

ŠVP se opírá o tradičně silné stránky školy jako je dobrá vybavenost učeben a počítačovou a audiovizuální technikou, tradičně bohatá a pestrá mimoškolní činnost. Škola tím chce navázat na tradice školy a na již získané zkušenosti. Program vychází i z individuálních potřeb žáku. Respektuje žáka jako jedinečnou a svébytnou osobnost.

Ve škole by měla panovat pozitivní atmosféra. Žák nesmí být školním prostředím demotivován. Škola je organizována na demokratických principech, žák i učitel jsou ve výchovně vzdělávacím procesu partnery. Žáci jsou vedeni tak, aby vnímali demokracii jako souhrn práv a povinností, které platí pro všechny zúčastněné stejně.

Pedagogové se snaží žáky motivovat k učení, podtrhnout jejich úspěchy nikoliv odhalit nedostatky. Klima školy má každému dítěti umožnit nalézt své silné stránky a rozvíjet ty slabé. Dále jsou žáci vedeni k týmové práci a vzájemné toleranci. Celá výuka by tedy měla probíhat jako týmová práce, kdy týmem je třída a učitel.

ŠVP je zaměřený i na rozvoj komunikačních dovedností dětí. Základem všeho je vzájemná komunikace mezi žáky a učiteli i žáky mezi sebou. Během školní docházky se děti seznámí s dostupnými druhy komunikačních technologií. Škola se orientuje i na jazykovou vybavenost žáků, kdy se snaží děti naučit komunikovat alespoň v jednom světovém jazyce. Základy druhého jazyka je možno získat v zájmovém kroužku podle zájmu žáků a rodičů.

Učitelé se snaží své žáky učít, že není nutné všechno umět, ale naučit se informace hledat, ptát se, odpovídat a naslouchat. Proto je nutné děti seznámit s různými zdroji informací.

6.4.2 Charakteristika žáků školy

Charakteristiky jednotlivých žáků školy byly získány od vyučujících z této školy. Učitelé společně stručně sepsali informace o svých žácích a pro doplnění některých vlastností dětí byl o rozhovor požádán ředitel školy. Pan ředitel ochotně odpověděl na několik doplňujících otázek.

Pro potřeby anonymního zveřejnění této studie byl každému žákovi přidělen jakýsi kód. Chlapci jsou označeni písmenem Ch a dívky písmenem D. Děti jsou číslovány od jedné do dvaceti. Chlapci jsou označeni takto: Ch 1, Ch 2, Ch 3 – Ch 10. A pro rozeznání dívek je zde použito označení D 11, D 12 – D 20. V následující části jsou žáci řazeni podle ročníků.

Do této malotřídní školy dochází děti ze šesti obcí a městeček. Jednotlivé obce, kde žáci bydlí, jsou označeny písmeny A, B, C, D, E a F.

V **obci A** se nachází malotřídní škola, kde probíhalo toto šetření. V této obci bydlí 6 žáků školy.

Obec B je malé město s 3175 obyvateli a velkou základní školou. Toto městečko je od obce A vzdálené 13 km a do školy odtud dojíždí vlakem 5 žáků.

Obec C má 380 obyvatel a leží 14 km od obce A. Z této obce vozí rodiče každý den do této školy 4 děti.

Obec D je malé město, které má 2575 obyvatel. Spojení hromadnou dopravou mezi obcemi A a D není v potřebný čas možné, tak 2 děti z tohoto města jezdí do školy také auty s rodiči.

Obec E je vzdálená 6 km a má 304 obyvatel. Do školy v obci A dojíždí 1 žák, kterého také musí vozit do školy rodiče autem.

Obec F se nachází 15 km od obce A. Tato obec má 1254 obyvatel a dojíždí odtud jen 1 žákyně.

1. Ročník

Ch 1 dojíždí do školy vlakem z malého města B vzdáleného 13 km. Tento chlapec je ve škole šikovný, ale velmi nepozorný. Od práce často utíká a vyrušuje při vyučování. Je přátelský a hodně povídavý. Lehce komunikuje s dětmi i s dospělými. Jedná se spíše o extravertní typ, který snadno navazuje nové kontakty a má sklony k vůdcovství.

Ch 2 také dojíždí vlakem z městečka B jako Ch 1. Chlapec je velmi pečlivý a na vše má dostatek času. Je klidný, dobře chápe souvislosti a nenechá se jen tak vyrušit ze svého stereotypu. V kolektivu je spíše samotářský.

Ch 3 opět jezdí do školy vlakem se svými spolužáky z nedalekého města B. Tento chlapec je spíše samotářský a plačtivý. Mezi dětmi má problém prosadit se a není schopný vystupovat před ostatními dětmi. Povídání a čtení zvládá jen v malém kolektivu. Při práci je pomalejší.

Ch 4 bydlí v obci C vzdálené 14 km, do školy jezdí se svými dvěma staršími sourozenci Ch 10 a D 20. Rodiče je vozí do školy autem. Ch 4 je velmi nepozorný, křečovitý, hodně

zlobí a při vyučování vyrušuje. Často se rozčiluje, bývá zlý na spolužáky a někdy je i bije. Není schopný pracovat ve skupině a spolupracovat. Je nesoustředěný až roztěkaný, ale bystrý a učivo zvládá výborně.

Ch 5 dojíždí do školy z malého městečka D vzdáleného 10 km. Do školy ho musí každý den vozit rodiče autem. Má diagnostikované ADHD, tudíž je nepozorný a neposedný. V kolektivu dětí není oblíbený, protože bývá zlý na spolužáky. Práci často odbývá, nesoustředí se a potom dělá chyby z nepozornosti. Při vyučování vyrušuje a hlučí při hodinách i o přestávkách. Při čtení si vymýšlí, ale je šikovný na hudbu, tanec a tělocvik.

D 11 jezdila do školy také vlakem nebo s maminkou autem. V listopadu přešla na domácí vzdělávání, protože nebyla schopná spolupracovat v kolektivu a matka si nepřála, aby se u ní tato schopnost rozvíjela.

D 12 bydlí v obci (A), ve které se škola nachází. Do školy chodí se svou starší sestrou D 17. Podle učitelů je přátelská, aktivní a snaživá. Pracuje rychle, jen občas odbývá práci. Často se chová ještě hodně dětsky - bývá spontánní a hravá.

2. Ročník

Ch 6 bydlí v obci C stejně jako sourozenci Ch 4, Ch 10 a D 20. Do školy dojíždí také s nimi autem. Je klidný, šikovný, rozumný a samostatný. Dobře chápe souvislosti a umí spolupracovat ve skupině. Někdy bývá drzý.

D 13 do školy dojíždí se starší sestrou D 19 také z městečka B vlakem. Tato dívka je velmi šikovná a samostatná, dobře chápe i přečtený text a souvislosti. Při práci je pečlivá a pracovitá. V kolektivu je to dobrá organizátorka.

3. Ročník

Ch 7 patří k místním dětem. Ve školním kolektivu není oblíbený, spolužákům ubližuje a nespolupracuje s nimi. V hodinách se nesoustředí a nepracuje, potom nestíhá plnit zadané úlohy. S vyučujícími jedná vzdorovitě. Celkově se špatně učí, ale při tělesné výchově je obratný.

D 14 bydlí také v obci A. Je hodně pečlivá a snaživá, ale jelikož není bystrá a hodně zapomíná, tak jí dělá potíže učivo zvládat, i přes to, že se denně učí doma s maminkou. Úlohám nerozumí, jen memoruje naučené z paměti. Často bývá nemocná. Mezi dětmi těžko hledá kamarády zřejmě pro zjevný intelektový podprůměr.

D 15 bydlí v obci D a do školy jezdí opět autem s rodiči. 1. a 2. ročník absolvovala na domácím vzdělávání. Na školní práci je šikovná, jen občas bývá nepozorná. Má tendence se spolužáky soupeřit a někdy vyvolává konflikty.

D 16 je jako jediná z obce F a dojíždí autobusem 7 km do městečka D a odtud jede autem s D 15 do školy. První dva ročníky byla také na domácím vzdělávání. Ve škole je kamarádská a společenská. Ochotně pomáhá spolužákům a dobře pracuje.

4. Ročník

Ch 8 je také místní. Při práci je pozorný a snaživý, a tak málo chybuje. Těžko snáší kritiku a neúspěch. Na 4. ročník bývá dost plačtivý. V kolektivu je přátelský a zábavný

Ch 9 bydlí jako jediný z žáků této školy v obci E. Do školy ho také vozí rodiče autem. Při vyučování nedává pozor, vyrušuje a zlobí. Často zapomíná domácí úkoly a při učení je slabší. Je ale velmi zručný na práci a dosti praktický.

Ch 10 bydlí také v obci C a dojíždí spolu s ostatními dětmi z této obce autem. Při hodině je hlučný, nedává pozor a vyrušuje, ale vše vždy umí a všemu dobře rozumí. Je tedy chytrý, chybí mu však schopnost empatie. Má výbornou fantazii a je nadaný na hudbu a sport. Avšak zapomíná domácí úkoly a je nepořádný a zbrklý. Ch 10 je také hodně aktivní.

D 17 jak již bylo řečeno, je z obce A. Ve škole má problémy s učivem, je zde integrovaná kvůli logopedickým obtížím. Je však velmi snaživá, přátelská a v kolektivu má výborné postavení. Děti ji mají rády.

D 18 bydlí také v obci A. Tato dívka je při vyučování pomalejší a pomaleji chápe i zadané úlohy. Je velmi hodná, snaživá, hodně kamarádká a ráda pomáhá ostatním, v kolektivu je proto dost oblíbená.

5. Ročník

D 19 do školy dojíždí také vlakem z městečka B se svou mladší sestrou D 13 a dalšími spolužáky. Ve škole nemá žádné problémy, je bystrá a zručná. Chová se více dospěle než ostatní žáci – je nejstarší z pěti sourozenců. V třídním kolektivu je kamarádká, starostlivá, poctivá, spravedlivá a hodně a ochotně ostatním pomáhá.

D 20 bydlí v obci C, tudíž musí do školy také denně dojíždět autem. Během výuky vůbec nedává pozor, nesnaží se a ani nespolupracuje. Projevuje se méně a je spíše tišší. Často neplní své povinnosti (nenosí si pomůcky a nedělá úkoly). Do školy chodí dost nerada, má zde problémy i se spolužáky a občas se s nimi hádá. Je šikovná na český jazyk a čtení.

6.4.2.1 Shrnutí

V této třídě malotřídní školy jsou chlapci a dívky zastoupeny téměř stejně. Školu od prosince 2015 navštěvuje 9 dívek a 10 chlapců, do té doby byly počty shodné. Většina žáků do školy denně dojíždí vlakem nebo autem z okolních nespádových obcí. Děti ze spádových obcí je jen 6. Mezi dětmi jsou dvě sourozenecké dvojice a jedna trojice.

6.5 Postup šetření

Po výběru tématu bylo nutné zajistit vstup do terénu. Oslovila jsem tedy ředitele základní malotřídní školy a požádala ho, zda by bylo možné provést šetření u žáků jeho školy. Ředitel byl seznámen s tím, o čem bude studie pojednávat a co bude požadováno od dětí. Pan ředitel se šetřením souhlasil a informoval o něm i žáky. Ředitel i ostatní učitelé této malotřídní školy projevíli zájem o výsledky této práce, tak po zpracování všech výsledků a dokončení závěrů, jim budou tyto informace předány. Všem účastníkům šetření bylo vysvětleno, že práce nebude obsahovat konkrétní jména a názvy z důvodu zachování anonymity jednotlivých účastníků.

6.5.1 Sběr dat

Sběr informací potřebných k naplnění cílů této práce probíhal ve třech etapách. Přitom v prvních dvou etapách byly informace získávány od žáků a ve třetí etapě byli dotazováni učitelé.

6.5.1.1 První etapa

První fáze sledování skupiny po domluvě s ředitelem školy proběhla 16. září 2015. Dětem jsem se nejprve představila a požádala je o pravdivé vyplnění dotazníků. Vysvětlila jsem žákům, k čemu budou informace z dotazníků použity a že s těmito osobními informacemi budu nakládat diskrétně a výsledky v mé práci nebudou obsahovat jejich jména.

Dotazník B4 popsany v kapitole 5.3.1 a uvedený v Příloze 1 byl rozdán dětem 4. a 5. ročníku, které byly poučeny o jeho vyplňování. V případě potřeby upřesňujících dotazů jsem byla žákům k dispozici. Po vyplnění dotazníku B4 jsme přešli k dotazníku Naše třída (viz kapitola 5.3.2 a Příloha 2). Se způsobem jeho vyplnění jsem žáky opět poučila. Děti těchto vyšších ročníků vyplnily oba dotazníky samostatně.

Dále bylo přistoupeno k vyplňování dotazníků mladšími dětmi, což probíhalo individuálně formou rozhovoru. Děti byly zvány po jednom do oddělené místnosti, kde jsem s nimi vedla rozhovor a podle jejich odpovědí vyplňovala dotazníky. Každému žáku bylo vždy nejprve vysvětleno, co se od něj požaduje. Většina dětí na otázky odpovídala se zájmem, avšak několik žáků bylo dosti v rozpacích, protože je otázky zaskočily a dlouho hledali odpovědi. Na závěr jsem všem dětem poděkovala za spolupráci.

6.5.1.2 Druhá etapa

Po domluvě s ředitelem školy druhá fáze vyplňování dotazníků ve škole proběhla 14. března 2016. Celý proces byl stejný jako v září. Nejdříve vyplňovali dotazníky B4 a Naše třída žáci 4. a 5. ročníku samostatně. Poté byly děti nižších ročníků zvány opět do oddělené místnosti a podle rozhovoru s nimi jsem dotazníky vyplňovala. Tato etapa proběhla mnohem jednodušeji. Děti už věděly, o co se jedná a zadání si povětšinou

pamatovaly. Po vyplnění dotazníků bylo žákům líto, že už pro ně žádné dotazníky nemám, protože je vyplňování bavilo.

6.5.1.3 Třetí etapa

Dále byly elektronicky zaslány dotazníky pedagogům, kteří je vyplnili a poslali zpět. Učitelé dotazníky vyplňovali na začátku března 2016. K této etapě náleží i další konzultace s učiteli a to i mezi prvními dvěma etapami. Rozhovory jsme vedli na témata vlastnosti a povahy dětí a struktura skupiny. Dále jsem požádala ředitele školy o informace o škole a školním vzdělávacím programu, které mi byly ochotně poskytnuty.

6.5.2 Zpracování dat

Všechny dotazníky do dětí jsem nejdříve opatřila kódy podle jednotlivých žáků (viz kapitola 5.3 Charakteristika výzkumného souboru) pro jednodušší zpracování informací.

6.5.2.1 Zpracování dat z dotazníku B4

Při zpracování dotazníku B4 se porovnávají kladné a záporné zisky dítěte v dětském kolektivu z otázek číslo 1, 2, a 3. Odečteme-li záporné hodnoty od kladných a děti podle toho seřadíme, získáme tak hierarchii třídy. Žák s nejvyšším (kladným) číslem je nejoblíbenější mezi dětmi v kolektivu a nejméně oblíbeným je ten, který má číslo nejnižší. Pokud sečteme všechny zisky dítěte, dostaneme přehled o tom, jak často se o dítěti ve třídě hovoří a určíme tím jeho atraktivitu či neatraktivitu.

Každá položka v dotazníku má přidělený počet bodů.

1. Které tři spolužáky máš nejraději?

1. .... +3b.

2. .... +2b.

3. .... +1b.

2. Které tři děti ze třídy by sis za kamarády nevybral?

1. .... -3b.

2. .... -2b.

3. .... -1b.

3. K uvedeným vlastnostem uveď jméno jednoho spolužáka, který je:

Spolehlivý.....+1b.   Nespolehlivý.....-1b.

Zábavný.....+1b.   Protivný.....-1b.

Se všemi kamarád.....+1b.   Osamocený.....-1b.

Volby ze třetí otázky, jenž žáci uváděli k jednotlivým vlastnostem v prvním i druhém šetření, jsem ještě sečetla, abychom zjistili, které z dětí si třída s danou vlastností spojuje. Body z celých dotazníků jsou uvedeny v tabulkách. Tabulka 1 (Příloha 4) obsahuje data z prvního šetření ve škole a v tabulce 2 (Příloha 5) jsou body z druhého šetření u dětí.

Čtvrtá otázka v dotazníku B4 zjišťuje kvalitu kolektivu, spokojenost dětí a jejich názory na třídu. Odpovědi z této otázky jsou uvedeny v samostatných tabulkách (Tabulka 3 a 4 v příloze 6). Odpovědi žáků v tabulkách jsou značeny A nebo N. A označuje kladnou odpověď *ano* a N zápornou odpověď *ne* na danou otázku.

4. Odpověz:

Ve třídě jsem spokojen.   ano – ne

Jsme spíš hádavá třída.   ano – ne

Do školy se obvykle těším.   ano – ne

Máme spolužáka, který nám ubližuje.   ano – ne

Některému spolužákovi je ubližováno.   ano – ne

6.5.2.2 Zpracování dat z dotazníku Naše třída

Data z dotazníku Naše třída byla přenesena do tabulky 5 – první šetření (Příloha 7) a do tabulky 6 – druhé šetření (Příloha 8). Podle hodnot v tabulce byly počítány aritmetické průměry jednotlivých hledisek dotazníku (viz tabulka 7). Normy v tabulce 7 uvádějí obecné hodnoty, kdy jsou jednotlivá hlediska ve třídě příznivá.

- První hledisko tedy spokojenost dětí ve třídě se počítá podle hodnot v otázkách 1, 7, 13, 19, 25. Čím jsou zde známky nižší, tím jsou žáci ve třídě spokojenější.
- Hledisko konfliktů mezi žáky určují otázky číslo 2, 8, 14, 20, 26. U tohoto hlediska platí, že pokud děti volily nižší hodnoty známek, tak jsou konflikty mezi nimi častější.
- Další hlediskem je soutěživost ve třídě, které udávají otázky 3, 9, 15, 21, 27. Tady platí, čím nižší hodnoty, tím větší soutěživost mezi dětmi ve třídě.
- Čtvrtým hlediskem je obtížnost učení, což určují otázky číslo 4, 10, 16, 22, 29. Pokud se u těchto otázek objevují nižší známky, tak je učivo pro děti náročné.
- Páté hledisko soudržnost třídy udávají otázky 5, 11, 17, 23, 29. U tohoto hlediska jsou nižší hodnoty naopak příznivější. To znamená, čím nižší známka, tím je skupina stmelnější.
- Posledním hlediskem je pořádek při výuce, kterým se zabývají otázky číslo 6, 12, 18, 27, 30. Zde jsou opět nižší hodnoty více vítány. Čím nižší hodnotu děti k těmto otázkám přiřadí, tím je podle nich pořádek při vyučování větší.

Hledisko	Číslo otázky	Nižší hodnoty	Normy
Spokojenost ve třídě	1, 7, 13, 19, 25	lépe	2,3 - 3,2
Konflikty mezi žáky	2, 8, 14, 20, 26	hůře	3,4 - 4,8
Soutěživost ve třídě	3, 9, 15, 21, 27	hůře	2,2 - 3,7
Obtížnost učení	4, 10, 16, 22, 28	hůře	2,9 - 3,3
Soudržnost třídy	5, 11, 17, 23, 29	lépe	1,8 - 3,3
Pořádek při výuce	6, 12, 18, 24, 30	lépe	2,8 - 4,0

Tab. 7: Normy – Naše třída

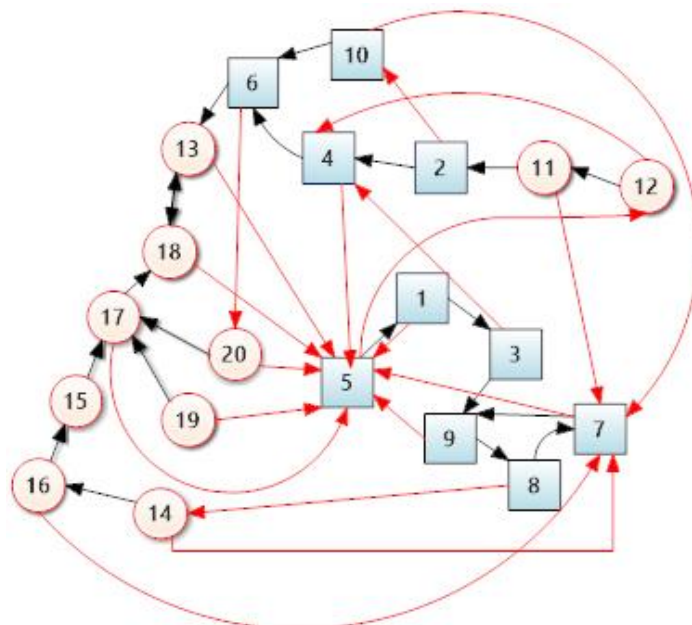
Zdroj: Tematická metodická zpráva č. 6

6.5.2.3 Dotazníky pro pedagogy

Všechny tři dotazníky od učitelů působících ve zkoumané třídě jsem podrobně přečetla a porovnála.

6.5.3 Dotazník B4 – výsledky z prvního šetření

Podle informací z dotazníků B4 byl zpracován sociogram (Obr. 2), kde kladné volby z 1. otázky jsou označeny černě a záporné volby z 2. otázky červeně. K tvorbě sociogramu byly použity jen první volby dětí z těchto otázek dotazníku B4. Růžová kolečka s čísly značí dívky a modré čtverečky chlapce podle předchozího kódování.

Obr. 2: Sociogram z prvního šetření

Nejvíce kladných voleb, celkem 11, obdržela dívka D 17 od devíti žáků. Naopak nejvíce záporných bodů dostal chlapec Ch 5. Měl dohromady 19 negativních voleb a jen 5 kladných od 14 dětí ze třídy. Celá hierarchie třídy je uvedena v tabulce 8. V této tabulce jsou žáci řazeni podle počtu bodů z otázek číslo 1, 2 a 3. Hierarchii třídy určují tedy body z voleb, kdy jsou od kladných odečteny záporné hodnoty. Počet voleb, které žák dostal, je součtem všech jednotlivých voleb od žáků. Řádek počet volících ukazuje, kolik dětí ze třídy konkrétního spolužáka volilo.

č. žáka	17	18	6	8	19	13	16	1	15	10	12	2	3	14	9	20	11	4	7	5
body	17	14	12	11	9	7	7	6	6	5	5	4	3	2	0	0	-1	-10	-11	-33
počet voleb dostal	12	10	6	7	8	3	5	4	3	8	6	3	1	8	14	8	5	11	22	24
počet volících	9	6	4	4	6	3	3	4	2	6	4	3	1	6	10	6	5	9	15	14

Tab. 8: Hierarchie třídy z prvního šetření

V tomto šetření u dětí převažuje kladné hodnocení, které získalo 14 dětí. Negativní hodnocení získaly jen čtyři děti ze třídy. Ch 5 má v záporném hodnocení velikou převahu, podle těchto výsledků má tento chlapec sociální status antihvězdy. Ch 7 má hodně podobný počet voleb a také negativní hodnocení, ale získal více pozitivních označení. Ch 9 a D 20 obdrželi stejný počet kladných i záporných voleb, tudíž jejich smíšený sociometrický status se rovná nule. V tomto případě se jedná o jedince s ambivalentním statutem.

Tabulka 8 vychází z tabulky 1 (viz příloha 4), která ukazuje všechny body z voleb, jenž si žáci mezi sebou udělili. Z tabulky 1 můžeme také vyčíst jednotlivé vztahy mezi dětmi. Pokud některý žák udělil spolužáku volby za tři a více bodů je u něj tento žák oblíbený a můžeme tedy předpokládat, že je jeho dobrý kamarád. Naopak čím více záporných bodů žák od spolužáka získal, tím je pro něj méně oblíbený.

Z bodů z prvních třech otázek můžeme také vyčíst atraktivitu jednotlivých žáků. Atraktivita či neatraktivita udává, jak často se o žákovi ve třídě mluví a nerozlišujeme záporná a kladná hodnocení. Atraktivita je tedy určena součtem bodů ze všech kladných i záporných voleb. V září při prvním šetření se ve třídě nejvíce mluvilo o chlapci Ch 5, který měl zároveň nejhorší hodnocení. Za chlapcem Ch 5 se umístili chlapci Ch 7, Ch 4 a Ch 9, u nichž také převažovaly záporné volby. Teprve za nimi jsou dívky D 17 (5. místo) a D 18 (6. místo) s nejvíce kladnými volbami ze třídy. Naopak téměř vůbec se ve třídě nemluvilo o prvňáčkovi Ch 3, ten obdržel jen jedinou a to kladnou volbu. Ostatní děti měly hodnoty atraktivity podobné.

Ve 3. otázce v dotazníku B4 žáci přiřazovali k uvedeným vlastnostem (spolehlivý, nespolehlivý, protivný, zábavný, se všemi kamarád a osamoceny) spolužáky. Po sečtení odpovědí bylo zjištěno následující. U vlastnosti spolehlivý bylo označeno devět dětí. Dívka D 19 byla za spolehlivou označena čtyřikrát, což je nejvíce ze všech dětí. Po dvou volbách obdržely děti Ch 6, Ch 7 a D 14. Čtyři žáci si myslí, že v jejich třídě nikdo spolehlivý není. Za nejméně spolehlivého spolužáka byl označen chlapec Ch 9 se sedmi volbami. Také sedm žáků se domnívá, že nikdo nespolehlivý ve třídě není.

Jako protivní byli označeni čtyři žáci. Chlapec Ch 5 získal šest označení jako nejprotivnější. Dále chlapec Ch 7 obdržel pět voleb, Ch 4 měl tři označení a dívka D 17 dostala dvě volby. Opět čtyři žáci nikoho protivným neshledali. U vlastnosti zábavný bylo označeno nejvíce dětí celkem 11. Nejzábavnějším byl určen chlapec Ch 10 se čtyřmi volbami. Chlapec Ch 5 získal tři označení. Dívka D 18 si myslí, že všichni její spolužáci jsou zábavní.

U vlastnosti se všemi kamarád bylo dětmi označeno devět spolužáků. Za nejvíce kamarádkou považují děti dívku D 17 se šesti volbami. Dívka D 18 získala čtyři volby a chlapec Ch 6 dvě označení. Dva chlapci (Ch 3 a Ch 7) si myslí, že ze spolužáků nikdo není se všemi kamarád. Naopak jako osamocené byly označeny tři děti, chlapec Ch 7 se čtyřmi volbami a chlapec Ch 5 s dívkou D 11, kteří obdrželi každý po jedné volbě. Zbylých 14 dětí usoudilo, že mezi nimi nikdo osamělý není.

Ze 4. otázky dotazníku B4 vyplynulo, že velká většina dětí je ve třídě spokojená. Nespokojeni jsou jen chlapci Ch 5 a Ch 7, kteří jsou třídou nejvíce odmítáni. Tito dva chlapci také považují svou třídu za hádavou na rozdíl od ostatních osmnácti dětí. Do školy se většinou těší 17 dětí a jen tři žáci se často netěší. Do školy se netěší prvňáček Ch 2, který je spíše samotářský, třeták Ch 7, jenž neumí komunikovat se spolužáky ani s vyučujícími a poslední, kdo se do školy často netěší, je žákyně 5. ročníku D 20, která má také často problémy se spolužáky. Na otázku, zda je ve třídě spolužák, který někomu ubližuje, odpovědělo 14 dětí ano a 6 dětí ne. 12 žáků si myslí, že je ve třídě nějaký spolužák, kterému je ubližováno, a 8 žáků míní, že nikdo takový ve třídě není. Podle chlapce Ch 5 je nejvíce ubližováno právě jemu, to samé si myslí i chlapec Ch 7. Zbytek třídy však tyto chlapce označilo jako žáky, kteří nejvíce ubližují ostatním. Kompletní odpovědi všech žáků jsou uvedeny v příloze 6 a v tabulce 3. Výsledky této otázky nejdeme též v tabulce 9 níže. A označuje opět kladné a N záporné odpovědi.

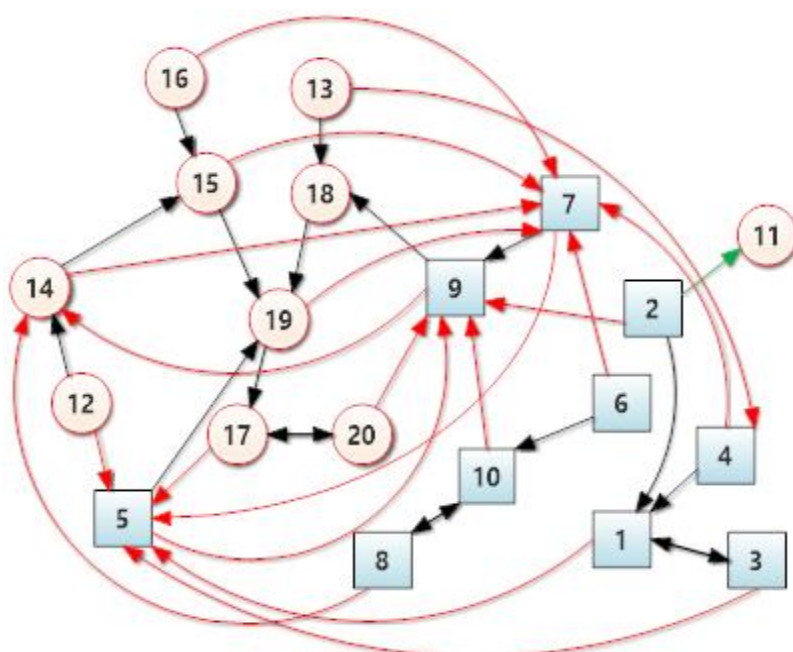
	spokojený	hádání	Těšení	agresor	ubližovaný
Celkem	A18, N2	A2, N18	A17, N3	A14, N6	A12, N8

Tab. 9: Výsledky 4. otázky dotazníku B4 z prvního šetření

6.5.4 Dotazník B4 – výsledky druhého šetření

Podle informací z dotazníků B4 sebraných v březnu 2016 šest měsíců po prvním šetření byl opět zpracován sociogram (Obr. 3), kde kladné volby z 1. otázky jsou označeny černě a záporné volby z 2. otázky červeně. V tomto sociogramu se ještě objevuje pozitivní volba v podobě zelené šipky, kterou dal chlapec Ch 2 dívce D 11, jenž byla v té době už tři měsíce na domácím vzdělávání. K tvorbě sociogramu byly použity první volby dětí z těchto dvou otázek dotazníku B4. V případě chlapce Ch 2 byla znázorněna i druhá kladná volba také černou šipkou. Růžová kolečka s čísly značí dívky a modré čtverečky chlapce podle předcházejícího kódování (viz kapitola 6.5.2).

Obr. 3: Sociogram z druhého šetření

Ve druhém šetření obdržela nejvíce pozitivních voleb dívka D 19 z 5. ročníku. Volilo ji devět žáků a nikdo ji nedal žádnou negativní volbu. Dívka D 17, která v prvním šetření získala nejvíce kladných voleb, tentokrát je v hierarchii třídy na druhém místě. Naopak nejvíce záporných bodů dostal chlapec Ch 7. Měl dohromady 21 negativních voleb a jen 5 kladných celkem od 15 dětí ze třídy, což je horší výsledek než v prvním šetření, kdy získal více kladných hodnocení. Chlapci Ch 4 a Ch 5 z 1. ročníku získali o něco lepší hodnocení než v září. Celá hierarchie třídy je uvedena v tabulce 10. V této tabulce jsou žáci opět řazeni podle počtu bodů z otázek číslo 1, 2 a 3. Hierarchii třídy určují tedy body z voleb, kdy jsou od kladných odečteny záporné hodnoty. Počet voleb, které žák dostal,

je součtem všech jednotlivých voleb od žáků. Řádek počet volících ukazuje, kolik dětí ze třídy konkrétního spolužáka volilo.

č. žáka	19	17	6	8	18	10	1	15	16	2	13	3	20	12	14	4	5	9	7
body	23	17	13	11	11	9	8	8	6	4	4	3	2	-1	-3	-11	-27	-27	-33
počet voleb dostal	15	13	10	7	8	13	5	4	7	4	3	11	4	1	6	6	18	19	25
počet volících	9	7	5	4	7	8	4	5	5	3	2	7	3	1	5	5	10	13	15

Tab. 10: Hierarchie třídy z druhého šetření.

Při tomto šetření také převažují kladná hodnocení, jenž obdrželo 13 dětí. Záporné hodnocení zde získalo šest dětí ze třídy. Tři chlapci (Ch 7, Ch 9 a Ch5) obdrželi výrazně horší hodnocení než ostatní žáci ze třídy, podle toho by měli tito žáci mít status antihvězd. I v tomto šetření se objevuje jedinec s ambivalentním statusem. Jde o prvňáčka Ch 3, který byl chlapci z 1. ročníku označován jako kamarád, ale starší děti si myslí, že je v kolektivu osamocený. On sám volil jen tři spolužáky. V tomto šetření vzrostly výsledné hodnoty u nejoblíbenějších i u nejvíce odmítaných žáků. Průměrní žáci proto obdrželi méně voleb než v prvním šetření.

V tomto šetření tabulka 10 vychází z tabulky 2, která je uvedena v příloze 5. Tabulka 2 obsahuje všechny body z voleb, jenž děti získaly od svých spolužáků. Z této tabulky můžeme opět vyčíst jednotlivé vztahy mezi žáky. Pokud některý žák udělil spolužáku volby za tři a více bodů je u něj tento žák oblíbený a můžeme tedy předpokládat, že je jeho dobrý kamarád. Naopak čím více záporných bodů žák od spolužáka získal, tím je u něj méně oblíbený.

Podle bodů z prvních tří otázek byla opět spočítána atraktivita jednotlivých žáků. Atraktivita či neatraktivita udává, jak často se o žákovi ve třídě mluví a nerozlišujeme záporná a kladná hodnocení. Atraktivita je tedy určena součtem bodů ze všech kladných i záporných voleb. Tentokrát se mezi dětmi nejvíce mluvilo a chlapci Ch 7, který měl zároveň nejhorší hodnocení. Za chlapcem Ch 7 se umístili chlapci Ch 9 a Ch 5, u nichž také převažovaly záporné volby. Teprve za nimi je dívka D 19 s nejvíce kladnými volbami ze třídy. O chlapci Ch 10, který je na 5. místě, se v tomto šetření mluvilo více

než v září. Mnohem více se mluvilo i o D 15 a Ch 3, kteří v předešlém šetření obsadili poslední dvě místa stupnice atraktivity a jsou nyní v první polovině. Naopak téměř vůbec se ve třídě nemluvilo o žačce 1. ročníku D 12, ta dostala jen jedinou zápornou volbu. Výrazně méně děti označovaly žáky Ch 4 a D 20. Ostatní děti měly hodnoty atraktivity podobné jako v šetření ze září.

Z 3. otázky dotazníku B4 bylo zjištěno, jaké spolužáky děti přiřazovaly k uvedeným vlastnostem (spolehlivý, nespolehlivý, protivný, zábavný, se všemi kamarád a osamocený). U vlastnosti spolehlivý byla opět nejčastěji označena dívka D 19, získala sedm voleb. Dva chlapci si myslí, že v jejich třídě nikdo spolehlivý není. Za nejméně spolehlivého spolužáka byl i v tomto šetření označen chlapec Ch 9 tentokrát se šesti volbami. Dále jako nespolehlivý byl volen chlapec Ch 5 se čtyřmi volbami a Ch 7 se třemi volbami. Tři děti se domnívají, že nikdo nespolehlivý ve třídě není.

Za protivné bylo označeno šest dětí (v předešlém průzkumu jen čtyři žáci). Šest a také nejvíce voleb získal chlapec Ch 7. Dále chlapec Ch 5 obdržel čtyři volby. Tři děti nikoho ze třídy protivným neshledaly. U vlastnosti zábavný bylo označeno deset dětí. Nejzábavnějším byl opět určen chlapec Ch 10 s pěti volbami. Chlapec Ch 6 získal čtyři označení. Tentokrát Ch 5 si myslí, že všichni spolužáci z jeho třídy jsou zábavní. Jen chlapec Ch 3 nikoho jako zábavného neurčil.

U vlastnosti se všemi kamarád bylo dětmi označeno sedm dětí. Za nejvíce kamarádkou spolužáci stále považují dívku D 17 s pěti volbami. Chlapec Ch 6 získal čtyři volby. Chlapec Ch 5 si opět myslí, že všichni ze spolužáků jsou velmi přátelští. Ch 3 se naopak domnívá, že ve třídě není nikdo se všemi kamarád. Ch 3 byl zároveň volen jako nejvíce osamocený žák. Jedenáct dětí usoudilo, že mezi nimi nikoho osamělého nemají.

Odpovědi ve 4. otázce dotazníku B4 se nijak výrazně neodlišují od předchozího šetření (viz příloha 6 tabulka 4). Většina dětí je ve třídě stále spokojená. K nespokojeným chlapcům Ch 5 a Ch 7 se přidal ještě hoch Ch 2, který kamarádil s dívkou D 11 (přešla na domácí vzdělávání). Čtyři chlapci Ch 3, Ch 5, Ch 6 a Ch 7 považují jejich třídu za hádavou na rozdíl od ostatních dětí. Do školy se většinou těší 12 dětí (v září se těšilo dětí 17). Do školy se tedy často netěší sedm žáků. Jsou to opět prvňáček Ch 2, třetíák Ch 7,

žákyně 5. ročníku D 20 a ještě chlapci 1. ročníku Ch 3, Ch 5, druhák Ch 6 a hoch ze 4. ročníku Ch 9. Na otázku, zda je ve třídě spolužák, který někomu ubližuje, odpovědělo 13 dětí ano a 6 dětí ne, což je stejné jako v září. Podle mínění dětí ze třídy nejvíce ubližují Ch 4, Ch 5, Ch 7 a Ch 9, právě tito chlapci si často ubližují mezi sebou. Devět žáků si myslí, že je ve třídě nějaký spolužák, kterému je ubližováno, a deset žáků míní, že nikdo takový ve třídě není. Každý z chlapců Ch 2, Ch 4 a Ch 5 se domnívá, že je nejvíce ubližováno právě jemu samotnému. V tomto šetření se myslí méně dětí, že je někomu z nich ubližováno. Výsledky z této otázky jsou uvedeny v tabulce 11.

	spokojenost	hádání	těšení	agresor	ubližovaný
celkem	A16, N 3	A 4, N15	A 12,N7	A13, N6	A 9, N 10

Tab. 11: Výsledky 4. otázky dotazníku B4 z druhého šetření

6.5.5 Porovnání výsledků z dotazníku B4 z obou šetření

V dotazníku B4 z prvního i druhého šetření se většinou dívky označovaly mezi sebou kladně a záporné volby udílely nejčastěji chlapcům. Chlapci si většinu pozitivních i negativních voleb dávali mezi sebou, což bylo výraznější při druhém šetření.

V obou dotaznících B4 se sourozenci volili poměrně málo. Z porovnání obou šetření je poznat, že se děti ve třídě lépe poznaly. V prvním šetření se více označovali sourozenci a spolužáci ze stejných obcí než v druhém šetření. Při druhém šetření se sourozenci téměř nevolili, a to kladně ani záporně. Pouze chlapec Ch 4 označil svého staršího bratra Ch 10 jako třetího nejlepšího kamaráda ze třídy. Ve druhém šetření se nejvíce udělovaly volby mezi spolužáky ze stejných ročníků případně ze stejných obcí, protože spolu denně do školy dojíždějí (tráví spolu nejvíce času).

Chlapci 1. ročníku se ve druhém šetření mezi sebou volili převážně kladně, kdežto v prvním šetření dávali kladné volby starším spolužákům. S celou třídou se podle názorů dětí i učitelů lépe sžili i prvňáčci Ch 4 a Ch 5, kteří v prvním šetření měli velmi špatné hodnocení. Ve druhém dotazníku B4 získali také negativní hodnocení, ale měli méně záporných voleb. Naopak nejvíce si pohoršil chlapec Ch 9 ze 4. ročníku, který obdržel

mnohem více negativních voleb. Hoch Ch 7 z 3. ročníku získal ve druhém šetření méně kladných voleb než v prvním a tím i nejhorší hodnocení.

Ve zkoumaném období dosáhla výrazného zlepšení v hodnocení od spolužáků D 19, která se v hierarchii třídy posunula z pátého místa na místo první. Podle těchto šetření má chlapec 4. ročníku Ch 8 nejstabilnější postavení ve třídě, v obou šetření obdržel stejný počet voleb i stejný počet bodů z těchto voleb.

V prvním šetření byl nejméně volen žák Ch 3, který obdržel jen jedinou volbu. Ve druhém šetření byl označován častěji, ale získal nejvíce označení jako osamocený. Podle výsledků obou šetření tvoří kamarádkou dvojici s chlapcem Ch 1 také z 1. ročníku a ze stejné obce. Ve druhém šetření byla nejméně volena D 12, jenž obdržela jen jednu zápornou volbu a chodí také do 1. ročníku. Při druhém šetření byly voleny více než v prvním dívky 3. ročníku D 15 a D 16, které navštěvují tuto školu až od začátku tohoto školního roku 2015/2016.

6.5.6 Naše třída – výsledky z prvního šetření

Po spočítání aritmetických průměrů z hodnocení žáků školy (kompletní hodnocení je v příloze 7), byly zjištěny výsledky jednotlivých hledisek (viz tabulka 12). Nejhůře dopadla oblast konfliktů mezi žáky s hodnotou 3,28, jenž je mírně horší než stanovená norma s hodnotou mezi 3,4 a 4,8, protože v tomto případě jsou nižší hodnoty známkování pro klima třídy horší. Dvě hlediska a to soutěživost ve třídě a obtížnost učení odpovídají daným normám (všechny hodnoty norem viz tabulka 7, str. 36). V těchto obou oblastech je pro klima třídy také výhodnější, pokud k nim žáci přiřazují vyšší známky. Hledisko soudržnosti třídy je v této třídě mírně lepší než daná norma. Dvě oblasti mají výslednou hodnotu dokonce výrazně lepší než je stanovená norma. Jedná se o hledisko spokojenosti ve třídě a pořádek při výuce z pohledu žáků. U těchto posledních tří jmenovaných hledisek jsou zase nižší hodnoty příznivější.

Výpočet výsledků	
Hledisko	AP:
Spokojenost ve třídě:	1,61
Konflikty mezi žáky:	3,28
Soutěživost ve třídě:	3,40
Obtížnost učení:	3,11
Soudržnost třídy:	1,76
Pořádek při výuce:	2,10

Tab. 12: Výsledky z dotazníku Naše třída, první šetření

6.5.7 Naše třída – výsledky z druhého šetření a porovnání z předchozím

Po zapsání dat do tabulky 6 (viz příloha 8) byly opět spočítány aritmetické průměry z hodnocení žáků jednotlivých výroků. Tím jsme získali výsledky jednotlivých hledisek (viz tabulka 13). Podle těchto výsledků z dotazníku Naše třída se klima třídy mírně zlepšilo, ale statistická významnost rozdílů nebyla zjišťována. V tomto šetření u žádného ze šesti hledisek nebyla výsledná hodnota horší, než udávají normy v tabulce 7. Oblast konfliktů mezi žáky v březnovém šetření už odpovídala stanoveným normám. U tohoto hlediska byl ve výsledku největší rozdíl (z 3,28 na současných 3,63). Další dvě hlediska a to soutěživost ve třídě a obtížnost učení daným normám stále odpovídají, jejich výsledky se nezměnily. V těchto třech jmenovaných oblastech je pro klima třídy výhodnější, pokud k nim žáci přiřazují vyšší známky. Tři hlediska mají výslednou hodnotu lepší, než jsou udané normy. Jedná se opět o hlediska spokojenosti ve třídě, soudržnosti třídy a pořádek při výuce z pohledu žáků. U těchto hledisek jsou zase nižší hodnoty příznivější. Z těchto posledních oblastí se nejvíce zlepšila soudržnost třídy z 1,76 v září na 1,57 v březnu.

Výpočet výsledků	
Hledisko	AP:
Spokojenost ve třídě:	1,59
Konflikty mezi žáky:	3,63
Soutěživost ve třídě:	3,33
Obtížnost učení:	3,07
Soudržnost třídy:	1,57
Pořádek při výuce:	2,11

Tab. 13: Výsledky z dotazníku Naše třída, druhé šetření

6.5.8 Shrnutí dat z dotazníků od učitelů

Odpovědi jednotlivých učitelů na otázky z dotazníku se nijak výrazně neodlišovaly. Při utváření třídy jako malé sociální skupiny pedagogové považují za důležité komunikovat s dětmi, rozebírat jejich pocity a problémy. Dále je nutné vést žáky ke vzájemné toleranci, uctě a učit je respektovat se navzájem. V jednom dotazníku je zdůrazněn bezpečný prostor pro každého žáka, který mu může umožnit seberealizaci. Tento bezpečný prostor garantuje učitel.

Podle učitelů jejich třída jako skupina funguje dobře. Na začátku školního roku měli problémy se začleněním prvňáčků a dalších nových žáků do kolektivu, ale postupem času se to daří. Za velkou výhodu považují různé věky žáků v jedné třídě, kdy se mladší děti učí od starších a tím se učí vzájemně komunikovat a spolupracovat.

Všichni učitelé se snaží své žáky a svou třídu hloubkově poznat. Menší počet dětí a hodně času s nimi dovoluje učitelům bez větších problémů žáky poznat dobře. S dětmi si hodně povídají hlavně cestou od vlaku do školy a odpoledne ze školy na vlak, tím se dozví, co žáky trápí nebo těší atd. Úzce spolupracují i s rodiči svých žáků. Škola žádá rodiče o všechny informace o negativních zkušenostech dětí, aby s žáky mohli efektivně pracovat.

Skupinu se výrazně pokoušejí ovlivňovat hlavně v konfliktních a problémových situacích. Okamžitě zastavují agresi a s dotyčnými žáky vždy rozebírají, jak se kdo cítí,

co jim konflikt přináší. Snaží se nabídnout jiné možnosti řešení sporů. Pro soudržnost třídy jsou velmi důležité přestávky, kdy je nutné klima třídy také hlídat. Ředitel považuje za důležité věnovat se i mimovýukovým aktivitám dětí (nácvik divadla, hraní si s dětmi o přestávkách a v družině) a při té příležitosti si s nimi jen tak mimochodem popovídat a ovlivňovat je v tom, jak se v danou chvíli cítí.

Při odpovědích na otázku, jak učitelé pracují s dětmi, které jsou zlé na své spolužáky, výrazně zazněla komunikace, kdy je nezbytné si o všem popovídat, říci proč to dělá, jak se zúčastnění cítí a uvědomit si pocity oběti. Dále se zmiňují o dodržování pravidel, která si žáci s učiteli nastavili. Pokud se pravidla nedodrží, následuje postih. Důležitý je také jednotný přístup učitelů i rodičů k dítěti.

Nepozornosti žáků se snaží zabránit zaujetím pro správnou činnost a vedením hodiny tak, aby výuka měla švih, jasný cíl a smysluplnost. Proto je výhodné často měnit aktivity během vyučovací hodiny.

6.6 Shrnutí výsledků

Výše uvedené výsledky odpovídají na výzkumné otázky této bakalářské práce. Vztahy mezi jednotlivými dětmi (výzkumná otázka číslo 1) jsou popsány v kapitolách 6.5.3 a 6.5.4. Vztahy mezi žáky lze vyčíst z tabulek a sociogramů vytvořených zvláště pro každé šetření. Při sběru dat žáci na otázku, které spolužáky mají nejraději, často odpovídali, že všichni spolužáci jsou kamarádi a s určením nejlepších a nejhorších kamarádů měli problémy. Z toho plyne, že vztahy mezi dětmi jsou převážně pozitivní. Výrazně záporné hodnocení od kolektivu obdrželi v prvním šetření jen tři chlapci a ve druhém šetření k nim přibyl ještě jeden chlapec.

Změny vztahů mezi dětmi za šest měsíců školního roku (výzkumná otázka číslo 2) jsou popsána v kapitolách 6.5.4 a 6.5.5. K zásadním negativním změnám v kolektivu třídy nedošlo. Všichni nově příchozí žáci do kolektivu třídy více zapadli, i odmítané žáky 1. ročníku třída lépe přijala. Tato změna k lepším vztahům ve třídě se projevila i v dotazníku Naše třída, kde se hledisko konfliktů mezi žáky ve druhém šetření také zlepšilo.

Jak učitelé ovlivňují své žáky a třídu jako skupinu (tj. 3. výzkumná otázka) je uvedeno v kapitole 6.5.8. Učitelé se snaží na své žáky působit jako vzor slušného chování. S dětmi i s jejich rodiči hodně komunikují a rozebírají problémy a pocity dětí. Učí je i vzájemné toleranci a úctě. Nejvíce se pokoušejí třídu ovlivňovat v konfliktních situacích. Ihned zastavují agresi a s dotyčnými žáky rozebírají pocity zúčastněných a nabízejí jim alternativní možnosti řešení sporů. S dětmi tráví hodně času, tak atmosféru i klima třídy hlídají i o přestávkách, i po vyučování ve školní družině či cestou od vlaku nebo na vlak si s dětmi povídají a snaží se na ně působit nenuceně.

Dále práce ukázala, že děti jsou ve třídě spokojené a většinou se do školy těší. Klima ve třídě bylo dobré už na začátku šetření, ale v průběhu školního roku se ještě zlepšilo díky bližšímu poznání dětí mezi sebou i prací učitelů se žáky.

7 Závěr

Bakalářská práce pojednávající o věkově heterogenní třídě jedné malotřídní školy je případová studie s kvalitativním přístupem. Do této třídy chodí žáci od 1. do 5. ročníku. Cílem bylo zjistit vztahy mezi dětmi ve třídě a zaměřit se na utváření a rozvíjení těchto vztahů ve třídě. Případová studie sledovala i začleňování nově příchozích žáků do kolektivu a zaměřila se také na roli učitele v tomto procesu.

Podle získaných informací je možno odpovědět na výzkumné otázky této práce. Byly zjištěny vztahy mezi dětmi ve třídě. Tyto vztahy jsou kladné i záporné. Je příznivé, že kladné vztahy ve třídě převažují. Z výsledků také vyplynulo, jak se žáci během šesti měsíců školního roku více poznali a nově příchozí žáci se s kolektivem více sžili. Pro školu a klima školní třídy je výhodné, že velká většina dětí je ve třídě spokojená a do školy se těší, protože příznivé klima třídy zase pozitivně ovlivňuje žáky a jejich rozvoj. Učitelé se snaží třídu ovlivňovat hlavně v konfliktních a problémových situacích. Práci se skupinou se vyučujícím podařilo více začlenit žáky 1. ročníku a tlumit agresii ve skupině, tím že se snaží své žáky učit poznávat emoce ostatních i vlastní. Zjištěním a zpracováním těchto informací byly naplněny cíle této bakalářské práce. Byly zjištěny vztahy mezi dětmi, a jak se tyto vztahy dále utvářely. Šetřením bylo zjištěno, že pedagogové třídu a její klima záměrně ovlivňují i jakým způsobem na děti působí.

Malotřídní školy mají několik zásadních výhod v porovnání s plně organizovanými školami. Učitelé v malotřídce mají více možností poznat své žáky a jejich rodiny, protože s dětmi tráví hodně času jak během vyučování, tak i ve školní družině. Škola se také účastní kulturních akcí obce, což u dětí podporuje identitu s místem bydliště a učitelům umožňuje poznat život obce a rodiny žáků. V malotřídní organizaci je velmi výhodné, že se mladší děti mohou učit od starších spolužáků. Tento kontakt žáků různého věku podporuje umění komunikace a spolupráce mezi dětmi a tím i jejich socializaci.

Pedagogy z této malotřídní školy tato případová studie utvrdila, že své žáky znají velmi dobře. Šetření učitelům také ukázalo silnější i slabší stránky spolupráce a soužití mezi

spolužáky a mezi dětmi a učiteli. Z výsledků práce jim vyplynuli i další možnosti jak se skupinou i jednotlivci dále pracovat a na co se více zaměřit.

Pro získání potřebných informací do žáků bylo nutné uzpůsobit otázky tak, aby jim porozuměly všechny děti. Ovšem ne všichni žáci všem položkám z dotazníků rozuměli, ale tím, že s většinou dětí byly dotazníky vyplňovány formou rozhovoru, tak vše bylo vysvětleno. Při tomto šetření by bylo také výhodné uskutečnit několik pozorování pro ještě lepší představu o fungování skupiny. Bylo by zajímavé v šetření pokračovat i v následujícím školním roce, až do této skupiny vstoupí zase noví žáci a dívky z 5. ročníku přejdou na druhý stupeň základní školy.

8 Seznam použité literatury

- Čáp, J., Mareš, J., *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál. 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X.
- Hrabal, V., *Sociální psychologie pro učitele – vybraná témata*. 2. přepracované vyd. Praha: KAROLINUM. 2003. 125 s. ISBN 80-246-0436-1.
- Nakonečný, M., *Sociální psychologie*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Academia. 2009. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
- Nedělníková, D., *Úvod do sociální práce se skupinou*. 1.vyd. Ostrava: Kofoedova škola. 2004. 73 s. ISBN 80-239-4030-9.
- Řezáč, J., *Sociální psychologie*. Brno: Paido. 1998. 267 s. ISBN 80-85931-48-6.
- Skříčková, S., *Sebepojetí dětí mladšího školního věku s normálními a sníženými rozumovými schopnostmi*. diplomová práce, Brno, 2007. [online]. [citováno 4. 2. 2016]. Dostupné z WWW: https://is.muni.cz/th/75592/ff_m/text_diplomove_prace.txt.
- Švaříček, R., Šedřová, K., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál. 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- Tematická metodická zpráva č. 6: Klima školní třídy [online]. [citováno 25.8.2015]. Dostupný z WWW: http://www.nuv.cz/uploads/6.TMZ_SPP_Klima_skolni_tridy.pdf.
- Trnková, K., Knotová, D., Chaloupková, L., *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido. 2010. 197 s. ISBN 978-80.7315-204-8.
- Vágnerová, M., Klégrová, J., *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha: Karolinum. 2008. 538 s. ISBN 978-80-246-1538-7.
- Výrost, J., Slaměník, I. ed., *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vyd. Praha: Potrál. 1998. 384 s. ISBN 80-7178-269-6.
- Výrost, J., Slaměník, I., *Sociální psychologie 2., přepracované a rozšířené vydání*. 1. vyd. Praha: Grada. 2008. 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8.

9 Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník B4

Příloha 2: Dotazník Naše třída

Příloha 3: Dotazník pro učitele

Příloha 4: Tabulka 1 – Data z dotazníku B4, první šetření

Příloha 5: Tabulka 2 – Data z dotazníku B4, druhé šetření

Příloha 6: Tabulka 3 – Data ze 4. otázky dotazníku B4, první šetření

Tabulka 4 – Data ze 4. otázky dotazníku B4, druhé šetření

Příloha 7: Tabulka 5 – Data z dotazníku Naše třída, první šetření

Příloha 8: Tabulka 6 – Data z dotazníku Naše třída, druhé šetření

10 Přílohy

Příloha 1: Dotazník B4

Dotazník B-4

Jméno: ..... ročník: .....

1) Které spolužáky nebo spolužačky máš nejraději?

Můžeš vybrat až tři: 1. ....
2. ....
3. ....

2) Které tři děti ze třídy by sis za kamarády nevybral?

1. ....
2. ....
3. ....

3) K uvedeným vlastnostem uveď jméno jednoho spolužáka, který je:

Spolehlivý ..... Nespolehlivý .....
Protivný ..... Se všemi kamarád .....
Zábavný..... Osamocný.....

4) Odpověz na tyto otázky:

Jsi ve vaší třídě spokojen?   ano – ne
Jste spíš hádavá třída?   ano – ne
Těšíš se většinou do školy?   ano – ne
Máme mezi sebou spolužáka, který někomu ubližuje?   ano – ne
Je některému spolužákovi ve třídě ubližováno?   ano – ne

Příloha 2: Dotazník Naše třída

DOTAZNÍK "NAŠE TŘÍDA"

Instrukce: Dotazník není žádná zkouška, nejsou zde nějaké dobré nebo špatné odpovědi. Máte napsat, jaká je teď vaše třída, vaši spolužáci. Každou větu v dotazníku si nejprve pořádně přečtete. Na jednotlivé otázky budete odpovídat čísla (jakoby známkami) od 1 do 5 s tím, že známka 1 vyjadřuje váš naprostý souhlas a naopak známka 5 znamená váš nesouhlas:

S O U H L A S		NĚCO "MEZI"	N E S O U H L A S	
nejvíce výstižně	dosti výstižně	těžko rozhodnout	málo výstižně	nejméně výstižně
1	2	3	4	5

Svou odpověď ve formě čísla 1 až 5 napište nad tečky vždy na začátek věty. Pokuste se, nepoužívat příliš často neutrální odpověď 3 (něco "mezi"). Když se spletete, nebo si odpověď rozmyslíte a chcete ji změnit, přeškrtněte číslo, které chcete opravit, a napište to, co platí. Nic nepřeskakujte, odpovězte na každou otázku. Za vyplnění dotazníku děkuji.

Jméno: ..... Ročník: .....

1. .... V naší třídě všechny děti baví práce ve škole.
2. .... V naší třídě se děti mezi sebou často perou.
3. .... V naší třídě děti mezi sebou soutěží, aby zjistily, kdo je nejlepší.
4. .... V naší třídě je učení většinou velmi těžké, máme moc práce.
5. .... V naší třídě je každý mým kamarádem.
6. .... Při výkladu učitele jsou děti v naší třídě stále potichu.
7. .... Všichni žáci se ve třídě cítí dobře.
8. .... Některé děti v naší třídě jsou lakomé a nepomáhají druhým.
9. .... Mnoho dětí z naší třídy se snaží mít lepší výsledky než ostatní.
10. .... Jen málo dětí ze třídy dokáže udělat školní práci bez cizí pomoci.
11. .... Žáci v naší třídě se navzájem dobře znají a dost mezi sebou kamarádí.
12. .... Žáci v naší třídě se snaží, aby se při hodině něco naučili.

13. .... Děti z naší třídy mají svou školu rády, nechtěly by chodit do jiné školy.
14. .... Některé děti z naší třídy dělají spolužákům naschvály a někteří se jich dokonce bojí.
15. .... Některým dětem v naší třídě je velmi nepříjemné, když mají horší výsledky než ostatní.
16. .... V naší třídě umí dobře pracovat jen šikovné děti.
17. .... Všechny děti z naší třídy jsou moji dobří kamarádi.
18. .... Při vyučování bývají všichni žáci zapojeni, nikdo se nemůže flinkat.
19. .... Všem dětem se v naší třídě velmi líbí.
20. .... Některé děti z naší třídy vždycky chtějí, aby bylo po jejich, vyžadují to i násilím, a tak se jim ostatní děti musí přizpůsobit.
21. .... Některé děti z naší třídy se vždycky snaží udělat svou práci líp než ostatní.
22. .... Práce ve škole je pro všechny žáky velmi těžká a často nudná.
23. .... Všechny děti v naší třídě se mezi sebou dobře snášejí.
24. .... Učitelé při vyučování vždy vysvětlí pravidla a žáci z naší třídy se je snaží vždy dodržovat.
25. .... V naší třídě bývá často legrace.
26. .... Děti z naší třídy se mezi sebou hodně hádají.
27. .... Několik dětí z naší třídy chce být pořád nejlepší.
28. .... Většina dětí z naší třídy nedokáže mít dobré známky, učivo je na ně moc těžké.
29. .... Děti z naší třídy se mají mezi sebou rády jako přátelé.
30. .... Většina naší třídy dává při vyučování dobrý pozor.

Příloha 3: Dotazník pro učitele

DOTAZNÍK

Prosím Vás o zodpovězení těchto šesti otázek pro účely méj bakalářské práce (BP) na téma Třída jako sociální skupina. V BP nebudou uvedena žádná jména, ale pro zpracování údajů a vyvození závěrů potřebuji, abyste v úvodu dotazníku své jméno napsali.

Děkuji za ochotu a Váš čas při vyplňování dotazníku.

Jitka Tröstlová, DiS

Jméno: .....

1. Co považujete za důležité při utváření třídy jako malé sociální skupiny?
2. Jak Vaše třída funguje jako skupina?
3. Snažíte se skupinu žáků poznat do hloubky a případně jak?
4. Pokoušíte se ovlivňovat vývoj třídy jako skupiny a jak?
5. Jak pracujete s faktem, že některé děti bývají zlé na své spolužáky?
6. Jak se snažíte zabránit nepozornosti žáků?

Príloha 4: Tabulka 1 – Data z dotazníku B4, prví šetření

Č. žáka	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	voleb dal	
1			3	-2	-3		1		2		-1							1	1		8	
2				2	3		3			-3											4	
3	1			-3			0		3				1								-3	6
4					-3	5	-3			3								-1			1	6
5	3						-1		-1		-2	-3									1	6
6							-2	2		2			3								-3	5
7				-1	-3			3	4					-2			1					6
8	1			-2		2	4		0					-3						1		7
9				-2	-4		1	4		1				-1					2			7
10		-1		2	-1	3	-4	2	-1		-2								1			9
11	1	3			-1		-3					3					1					6
12				-3	0						3			2		2						5
13		2			-4		1		-1			1					1	3	1			8
14					-3		-3		-2			4			1	3		1				7
15														3		2	4					3
16							-3				1			3	4		1					5
17				-1	-4				-1	1									4	1	3	7
18					-4								3				2		3			4
19					-3	2	-1			1							4				-1	6
20					-3		-1		-3								4	3	2			6
Hierarchie	6	4	3	-10	-33	12	-11	11	0	5	-1	5	7	2	6	7	17	14	9	0		
Atraktivita	6	6	3	21	39	12	35	11	20	11	9	11	7	14	6	7	18	15	9	14		

Priloha 5: Tabulka 2 – Data z dotazniku B4, druhé setreni

Č. žáka	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	voleb dal	
1		3	5	-3	-4		1		-1												6	
2	3		2						-4		3										4	
3	3				-5		-2														3	
4	3					5	-5		-2	1		-1									6	
5				-2			-1	2	-3	-2									4	-1	7	
6							-3		-3	4											3	
7					-3				2							-2	1	2	2		6	
8	-1					2	1		1	3				-3		1		-1	1		9	
9			-2	-2	-1		1	4		0				-3	-3			3			9	
10			1		-1	3	-3	4	-4												6	
12					-4									5	5	1				1	5	
13		2	-1	-3		1	-3							-1	-1		3	3			9	
14					-1		-4	1	-2	-1					3	3	1				8	
15					-2		-4		-3							3	2		4		6	
16					-3		-3		-1				1		4				3		6	
17			-1	-1	-3		-1		-3	3									1	1	4	9
18													3					1		4	3	
19						2	-4							-1			5	2		-1	6	
20		-1	-1				-3		-4	1							4	1	3		8	
Hierarchie	8	4	3	-11	-27	13	-33	11	-27	9	3	-1	4	-3	8	6	17	11	23	2		
Atraktivita	10	5	13	11	29	13	41	11	35	19	3	1	4	13	16	10	17	13	23	6		

Příloha 6: Tabulka 3 – Data ze 4. otázky dotazníku B4, první šetření

č. žáka	spokojený	hádání	těšení	agresor	ubližovaný
1	A	N	A	A	A
2	A	N	N	A	A
3	A	N	A	A	A
4	A	N	A	A	A
5	N	A	A	A	A
6	A	N	A	N	N
7	N	A	N	A	A
8	A	N	A	N	N
9	A	N	A	N	N
10	A	N	A	A	A
11	A	N	A	N	N
12	A	N	A	N	N
13	A	N	A	A	A
14	A	N	A	A	A
15	A	N	A	A	N
16	A	N	A	N	N
17	A	N	A	A	A
18	A	N	A	A	N
19	A	N	A	A	N
20	A	N	N	A	A
celkem	A18, N2	A2, N18	A17, N3	A14, N6	A12, N8

Tabulka 4 – Data ze 4. otázky dotazníku B4, druhé šetření

Č. žáka	spokojenost	hádání	těšení	agresor	ubližovaný
1	A	N	A	A	N
2	N	N	N	N	A
3	A	A	N	N	N
4	A	N	A	A	A
5	N	A	N	A	A
6	A	A	N	A	A
7	N	A	N	A	N
8	A	N	A	N	N
9	A	N	N	A	N
10	A	N	A	N	N
12	A	N	A	N	N
13	A	N	A	A	N
14	A	N	A	A	A
15	A	N	A	A	A
16	A	N	A	A	A
17	A	N	A	A	A
18	A	N	A	N	N
19	A	N	A	A	A
20	A	N	N	A	N
celkem	A16, N3	A4, N15	A12, N7	A13, N6	A9, N10

Příloha 7: Tabulka 5 – Data z dotazníku Naše třída, první šetření

ot.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
žák	1	2	4	5	4	3	2	1	5	4	4	1	1	2	1	3	2	2	2	1	2	1	3	2	2	1	4	2	4	2	1
	2	3	1	5	1	1	5	3	3	2	3	3	1	3	3	3	1	3	3	3	3	3	2	3	1	4	3	3	2	3	
	4	2	5	2	4	5	2	3	5	2	4	1	1	1	1	5	4	2	2	5	2	4	1	5	1	5	3	1	2	2	
	1	5	1	5	1	3	1	3	2	5	1	1	1	5	5	1	1	1	1	5	1	5	1	1	1	1	5	1	5	1	1
	2	2	3	1	2	4	3	4	4	1	2	1	2	1	5	2	2	2	1	3	2	1	2	4	1	1	2	2	4	4	1
	2	2	1	5	1	3	1	5	4	3	1	3	1	4	1	5	1	1	1	1	3	2	4	1	1	1	4	2	5	3	3
	2	1	5	1	4	3	2	4	5	4	2	4	1	2	5	3	2	2	2	1	5	4	1	2	2	1	1	3	4	2	4
	2	2	1	4	1	2	1	4	2	2	1	1	1	5	2	2	1	1	1	1	4	2	3	1	1	1	3	4	4	1	2
	1	1	3	1	1	4	1	2	5	1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	1	2	3	1	3	1	2	1	3	1	2
	3	2	4	3	5	3	2	2	4	1	2	3	2	1	1	1	3	3	4	1	3	2	3	2	3	3	5	5	3	2	2
	4	4	4	3	1	4	2	5	3	4	1	2	2	3	4	5	2	3	1	5	5	2	1	1	2	5	5	3	1	5	
	2	5	5	4	1	1	1	5	4	2	1	1	1	5	5	4	1	1	2	5	1	4	1	1	1	5	4	5	1	1	
	2	2	5	2	2	3	1	3	2	2	1	3	1	3	3	2	1	2	2	2	2	4	3	2	3	2	3	4	2	3	3
	5	1	4	4	1	5	1	2	1	2	5	1	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3
	1	5	5	4	1	2	1	5	5	5	1	1	1	5	5	5	1	1	1	5	5	5	5	1	1	1	5	5	5	1	1
	2	1	5	3	2	1	2	5	5	4	1	2	1	2	5	2	3	4	1	5	5	5	2	1	1	1	5	5	5	2	1
	1	1	5	3	1	2	1	5	4	5	1	1	1	5	5	5	1	2	1	5	5	5	1	1	1	1	2	5	4	1	1
	3	5	5	5	3	5	2	5	5	5	1	3	3	4	3	5	5	4	1	5	2	5	5	1	1	5	5	1	1	1	1
	2	2	5	3	2	2	1	5	5	3	1	2	1	2	5	2	2	1	1	4	4	4	2	2	1	4	5	4	1	2	
	3	2	2	1	2	1	3	2	1	1	1	2	2	2	3	2	2	2	2	3	1	1	2	1	1	1	3	1	3	1	1

Příloha 8: Tabulka 6 – Data z dotazníku Naše třída, druhé šetření

ot.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
žák	3	5	4	5	1	1	1	4	4	4	3	2	1	4	5	1	1	1	1	2	4	4	5	1	1	1	4	5	1	1
1	2	2	3	2	2	2	2	5	5	5	1	2	1	5	5	5	2	2	2	2	5	3	2	2	3	1	4	2	4	3
2	4	4	2	1	2	2	1	3	4	1	1	1	1	2	1	5	1	1	3	5	5	2	2	2	1	1	2	1	4	1
3	2	1	4	5	2	2	1	4	2	3	2	4	2	4	4	2	3	4	4	2	5	4	1	4	1	1	1	2	4	1
4	2	1	5	1	2	4	1	2	5	1	1	1	2	1	2	1	2	1	2	2	2	5	1	1	1	1	1	1	1	1
5	4	2	1	5	2	4	2	3	1	2	1	3	1	2	5	3	2	2	1	1	2	1	2	1	4	1	2	1	3	2
6	1	1	5	4	2	4	2	2	5	1	1	1	1	2	2	3	1	4	2	4	5	4	4	2	2	1	2	5	2	4
7	2	4	3	5	1	1	1	5	2	1	1	1	1	5	4	2	1	1	1	1	5	2	4	1	1	1	5	2	4	1
8	1	1	1	5	1	3	1	5	1	2	1	1	1	4	5	2	1	5	1	5	1	5	1	2	1	1	2	1	5	1
9	3	3	4	5	3	3	2	4	2	5	1	1	1	5	4	3	2	5	1	1	1	5	4	1	1	1	5	4	2	3
10	2	4	5	2	2	1	1	5	2	1	1	1	1	5	3	2	1	3	1	3	2	2	2	1	1	1	4	2	3	1
11	2	5	4	2	2	3	1	2	2	2	1	2	3	4	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	2	1	5	2	1	2
12	2	1	2	4	1	4	1	4	4	5	1	4	2	4	2	5	1	4	2	2	2	1	4	4	4	1	1	2	2	1
13	3	4	5	5	1	3	1	4	5	4	1	1	1	5	5	3	1	2	1	5	4	5	2	1	1	1	5	5	1	2
14	3	4	5	5	3	2	3	5	5	2	2	1	2	5	3	4	3	1	3	4	5	3	2	1	1	1	5	4	3	1
15	2	1	5	1	1	4	1	5	3	2	1	1	1	5	3	1	1	1	3	5	2	4	2	1	1	1	2	1	3	1
16	2	5	5	5	2	2	1	5	5	1	1	1	3	5	5	5	2	1	1	5	5	5	5	1	1	1	5	5	1	1
17	2	5	5	3	2	4	1	5	5	3	2	2	1	5	4	4	1	3	1	1	5	5	4	1	3	1	5	5	3	1
18	2	5	5	3	2	4	1	5	5	3	2	2	1	5	4	4	1	3	1	1	5	5	4	1	3	1	5	5	3	1
19	3	3	5	4	1	5	1	4	3	1	2	3	2	5	3	2	1	3	1	5	1	5	1	5	1	3	1	5	5	3
20	3	3	5	4	1	5	1	4	3	1	2	3	2	5	3	2	1	3	1	5	1	5	1	5	1	3	1	5	5	3